

TÁRKI-TUDOK

Tudásmenedzsment és Oktatáskutató
Központ Zrt.

AKTÍV ÁLLAMPOLGÁRSÁG MAGYARORSZÁGON NEMZETKÖZI ÖSSZEHASONLÍTÁSBAN

Másodelemzés nemzetközi adatbázisok és szakirodalom alapján

Írta: Gáti Annamária

2010. június

A tanulmány az Aktív állampolgárság alapítvány megrendelésére készült, a 211/2009. számú szerződés alapján.

A kutatást vezette: Lannert Judit

Közreműködő: Juhász Judit

Tartalom

I.	Bevezetés.....	5
II.	Az aktív demokratikus állampolgárság fogalmi háttere.....	6
1.	A fogalom fejlődéstörténete	6
2.	A fogalom dimenziói, elemei	7
III.	Az állampolgári szereppel és aktivitással kapcsolatos kutatások.....	10
IV.	A fiatalokat körülvevő értéklíma.....	11
V.	A fiatalok társadalmi közérzete, problémaérzékelése és jövőképe	16
VI.	A fiatalok állampolgári ismeretei	21
VII.	A fiatalok állampolgári készségei	26
VIII.	A fiatalok attitűdjei.....	31
1.	Bizalom.....	31
2.	A politikával kapcsolatos érzelmek, attitűdök.....	32
3.	A politikai érdeklődés.....	33
4.	A politikai érdeklődés.....	39
5.	A kormány szerepvállalásával kapcsolatos attitűdök.....	39
IX.	Értékek	41
1.	Társadalmi / szociális értékek	41
2.	Demokráciakép.....	43
3.	Előítélet, tolerancia.....	46
4.	Globalizációhoz, unióhoz való viszony.....	48
5.	Részvétellel kapcsolatos attitűdök.....	50
X.	Identitás	56
1.	Nemzettel kapcsolatos attitűdök.....	56
2.	A jó állampolgár fogalma.....	57
XI.	Aktivitás, részvétel.....	61
1.	Politikai aktivitás - Szavazás	61
2.	Szervezeti tagság / aktivitás.....	61
3.	Tiltakozásban való részvétel.....	66
XII.	Demokratikus légkör az iskolában	71
XIII.	Összesített indikátorok az ESS és a CIVED adatok alapján	74
1.	ESS.....	74
2.	CIVED.....	77
XIV.	Az állampolgári ismeretek egy magyarázó modellje	80
XV.	Eurobarométer a fiatalokról	83
XVI.	A civil társadalom és környezete	87
1.	Civicus.....	87
2.	A 2008-as NGO Sustainability Index.....	89
3.	A hazai nonprofit szektor	92
XVII.	Az állampolgári szerep formálódása.....	95
1.	Oktatás vagy nevelés?	95
2.	Állampolgári ismeretek és készségek fejlesztése a kompetencia alapú oktatásban	97
XVIII.	Állampolgári nevelés az iskolában.....	99
1.	A társadalomismeret oktatásának nemzetközi előzményei	99
2.	Állampolgári nevelés Magyarországon a rendszerváltás után	100
3.	Az állampolgári ismeretek oktatása néhány tankönyv tükrében	102
4.	A vállalkozói készségek oktatása	104
5.	Az állampolgári nevelésre való felkészítés a tanárképzésben.....	105

6. Az állampolgári ismeretek oktatását célzó alternatív programok a rendszerváltozás után 109	
Összefoglalás.....	111
Függelék.....	115
Függelék – 1: A másodelemzéshez felhasznált főbb adatbázisok és kutatások	115
Függelék – 2: A CIVED kutatásról bővebben.....	116
Függelék – 3: Tantervek / tananyagok az állampolgári nevelés / vállalkozókészség- fejlesztés körében	119
Függelék – 4: Iskolai és civil programok az állampolgári nevelés / vállalkozókészség- fejlesztés körében	124
Függelék – 5: A tanulmányban használt rövidítések.....	133

I. Bevezetés

Az állampolgárság fogalma a közelmúltban jelentős átalakuláson ment keresztül. A modern, jogi státuszként értelmezett állampolgár fogalmat új elemek (pl. környezettudatosság, vállalkozókészség, önkéntesség, stb.) egészítették ki. Ma már kissé másképp nézünk erre a fogalomra, mint korábban, bár a poszt-socialista társadalmakban magát a kifejezést mindig is kíséri valamilyen szkepszis a történelmi hagyományokból adódóan. Ugyanakkor az Unió létrejöttével és bővülésével egyre inkább globalizálódik is a folyamat, de egyelőre úgy tűnik kevésbé tudjuk értelmezni azt a nemzettől függetlenül. Talán nem véletlen, hogy az aktív állampolgárságra nevelés az Unióban az egyik legfontosabb horizontális dimenzió. Ennek jeleként foghatjuk fel azt is, hogy 2009-et a kreativitás éve volt, 2011 pedig az önkéntesség éve lesz.

Magyarország számára kulcskérdésnek tűnik több szempontból is, hogy sikerül-e konszenzusra jutni a fogalmat illetően és leginkább, hogy sikerül-e ennek megfelelően a társadalmi és fizikai környezetéért felelős, azért aktívan cselekvő fiatalokat felnevelni. Arról, hogy a fiatalok milyen állampolgári ismeretekkel rendelkeznek, viszonylag keveset tudunk. A 14 évesek beható nemzetközi vizsgálatára utoljára 1999-ben került sor. A 2010-es második adatfelvételben sajnos Magyarország nem vesz részt, ami azért is nagyon sajnálatos, mivel 2011-ben mi adjuk az elnökséget az Unióban és valószínűleg ez a téma akkor is kiemelkedő fontosságú lesz. Az 1999-es vizsgálat eredményei szerint a hazai diákok a nemzetközi átlag körül teljesítettek az ismeretek tekintetében, de a nők és a kisebbségek iránti attitűdöket tekintve sikerült jelentősen alulmúlni a nemzetközi átlagot. Ugyanakkor azzal, hogy nem kutatjuk ezt a terepet, nem teszünk mást, minthogy homokba dugjuk a fejünket, viszont megfosztjuk magunkat attól a lehetőségtől, hogy a problémára tényeken alapuló szakmapolitikai választ találjunk.

Jelen tanulmányban arra vállalkoztunk, hogy az erre a területre fókuszáló nagyobb nemzetközi és hazai kutatások eredményeit összefoglaljuk, valamint a hazai oktatási gyakorlatot feltérképezzük. A tanulmány megrendelője az Aktív állampolgárságért Alapítvány, akik civilként azon tevékenykednek, hogy ezen a területen előbbre jussunk.

A tanulmány első felében egy rövid fogalmi bevezető után az elérhető adatbázisok (ezek pontos leírását lásd a Mellékletben) másodelemzésével az aktív állampolgárságra vonatkozó indikátorokkal egy-két problématerületet járunk körbe, elsősorban arra keresve a választ, hogy hol is helyezkednek el a magyar fiatalok a nemzetközi palettán. A tanulmány második részében a gyengébb állampolgári aktivitás okaiként a civil társadalom gyengeségére, a magyar társadalom értékstruktúrájára és az állampolgári nevelés iskolai gyakorlatára vonatkozó kutatások és egyéb információk eredményeit foglaljuk össze.

Tanulmányunk alapvetően adatbázisok másodelemzésére és dokumentumok elemzésére épül, de készítettünk néhány interjút kulcsszereplőkkel is.

II. Az aktív demokratikus állampolgárság fogalmi háttere

A következő fejezetben az állampolgárság fogalmát járjuk körül. Bemutatjuk a legfontosabb értelmezéseket és érzékeltetjük a fogalommal kapcsolatban felmerülő problematikákat. Az állampolgárság fogalmát Carr és Hartnett (idézi Veldhuis 1997) **folyamatosan vitatott** fogalomként jellemezte, utalva arra, hogy helyes használata mindig megkérdőjelezett, hiszen olyan fundamentális politikai dilemmáktól függ, amelyekre nincs racionális és végső megoldás. Ez rávilágít a fogalom **kontextus-függőségére** is, hiszen az állampolgári szerepértelmezés változott a történelem során. Az imént elmondottakból pedig az is következik, hogy az állampolgárság és különösen az aktív állampolgárság fogalma szükségképpen **normatív fogalom**, vagyis kötődik a helyes, a jó valamilyen adott korban és politikai berendezkedésben jelenlévő egy- vagy többféle elképzeléséhez.

Az állampolgárság fogalma a szociológiai szerepelméletek keretein belül is értelmezhető. A funkcionalista szerepértelmezés és a szimbolikus interakcionizmus szerepfelfogása között az a leglényegesebb különbség, hogy míg előbbieket szerint a viselkedés struktúrafenntartó funkciót tölt be, vagyis inkább kontextus-függő, addig az interakcionista szerint a viselkedés és az egyéni cselekvés folyamatosan újraértelmeződik, állandóan mozgásban és változásban van. Az egyén ez utóbbi szerepfelfogásban konstruktív aktor, míg a funkcionális elméletben egy struktúra fenntartásában játszik szerepet. Az aktív állampolgári szerep, ahogy látni fogjuk, inkább az interakcionista szerepértelmezéshez áll közel.

Az állampolgári szerep elemzésekor több megközelítés lehetséges. Egyrészt helyezhetjük a hangsúlyt a fogalom fejlődéstörténetére, másrészt fókuszálhatunk a szerep elemeire. Ez utóbbi főleg azért előnyös, mert hatékonyan alkalmazható az oktatás területén, a meghatározott elemekhez ugyanis könnyebben rendelhetők oktatási célok és így alkalmas kiindulópontjai lehetnek tantervi programok fejlesztésének.

1. A fogalom fejlődéstörténete

Az állampolgárság fogalmát politikaifilozófiai-történeti szempontból tárgyaló szerzők egyetértenek abban, hogy az állampolgárság modern fogalmának gyökerei a francia forradalom korszakában keresendők, jóllehet az állampolgárság koncepciója mint olyan, már az ókori görög városállamokban is értelmezhető volt.

Az állampolgárságról szóló modern diskurzus a liberális eszmerendszerhez köthető. Faulks (2000) ugyanakkor megjegyzi, hogy a fogalom a jogok és kötelezettségek hangsúlyozása miatt nemcsak a liberális, hanem a konzervatív politikai gondolathoz is közel áll. A jogok és kötelezettségek az állampolgárság egymást támogató és nem pedig egymást kizáró elemei. A jogok gyakorlása ugyanis mindig valamilyen kontextusban történik, pont olyan helyeken, mint az iskola, a bíróságok, a parlament, vagy akár a kórház. Ahhoz, hogy ez a kontextus fennmaradjon és jogaink ezeken a „helyeken” gyakorolhatók legyenek, mindenki közös erőfeszítésére és áldozatára szükség van. A joggyakorlás kontextusának fenntartása tehát kötelezettségeket generál, így a jog és a kötelezettségek egymást feltételező fogalmakként értelmezhetők.

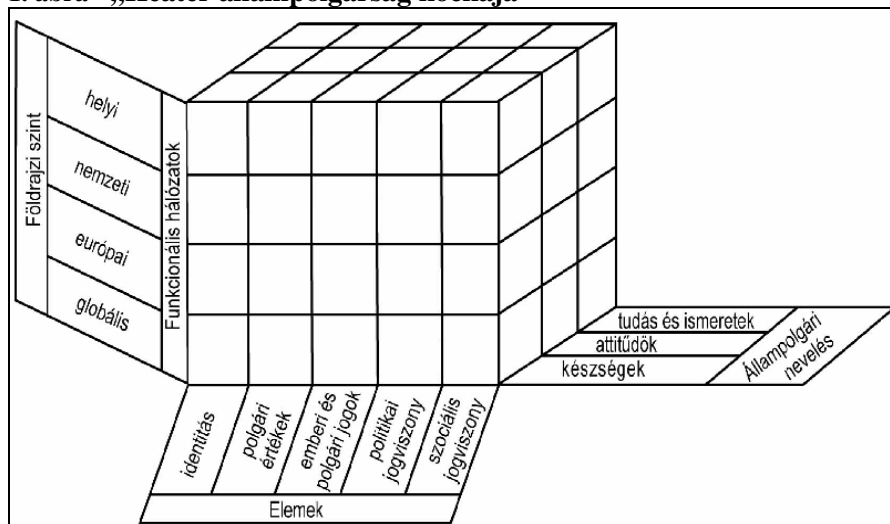
Delanty (2000) szintén politikafilozófiai kategóriákhoz kapcsolva különbözteti meg az állampolgárság háromféle klasszikus fogalmát. A liberális felfogás középpontjában az állam által az egyénnek biztosított jogok hangsúlyozása áll. A konzervatív irányzat a felelősségre és a kötelezettségekre helyezi a hangsúlyt, a kommunikatív megközelítés pedig az identitásra és a részvételre fókuszál.

A nemzetközi integráció és a globalizáció hatására azonban úgy tűnik, hogy mára már nem lehetséges az állampolgárság olyan koherens meghatározását adni, mint azt a liberálisok vagy a konzervatívok tették. Az állampolgárság nem kötődik kizárólagosan a nemzet és az állam fogalmához; a politikai részvétel új formái és államhatárokon átnyúló jogok (pl. emberi jogok) jelentek meg. Mivel a globalizáció és a nemzetközi integráció hatására a nemzetállam egyre inkább egy egységes geopolitikai tér részévé válik, az állampolgárságnak többé nem egyetlen referenciapontja van, inkább egy ún. „kozmozopolita modellben” értelmezhető.

Painter (1998, 2003) érvelése szerint az európai komplexitás több szinten történő kormányzást jelent, ezért az állampolgárság fogalma, az állampolgári szerep is több szinten jelenik meg, illetve realizálódik.

Derek Heater szintén a többszintű kormányzás dimenzióival ötvözte az állampolgári szerep elemeit, majd ehhez a hálózathoz kapcsolta a tanulás elemeit. Derek modellje nem említi régiókat, viszont az európai szinten túl globális szinten is értelmezhetőnek véli az állampolgárság fogalmát (1. ábra).

1. ábra - „Heater állampolgárság kockája”

Forrás: Derek Heater (2004) *Citizenship, The Civic Ideal in World History, Politics and Education*, Manchester University Press

2. A fogalom dimenziói, elemei

A történelmi és eszmetörténeti megközelítések mellett fontos kitérnünk azokra az értelmezésekre, melyek az állampolgárság fogalmának dimenzióit és elemeit igyekeznek megragadni, vagyis a szerepfogalmat konkrét elemeire bontják le. Ezek alkalmasak arra is, hogy az állampolgárság elemeihez az állampolgári ismeretek és készségek oktatásában feladatokat rendeljenek.

Veldhuis (1997) az állampolgárság politikai, társadalmi, kulturális és gazdasági dimenzióit határozza meg. Az egyes dimenziók közül Veldhuis szerint a politikai dimenzió a legdominánsabb, mivel a politikai döntések adnak meghatározó keretet a többi szférának. Ebben a politikai alrendszerben a jogok és kötelességek ismerete és gyakorlásának képessége a legfontosabb. A társadalmi alrendszerben az egyéni kapcsolatok ápolása a legfontosabb, melynek alapját olyan értékek képezik, mint a lojalitás és a szolidaritás. A kultúra területén a kulturális örökséggel és sokszínűséggel kapcsolatos ismeretek és azok elfogadása hangsúlyos. Végül a gazdasági alrendszer alapja a gazdasági alismeretek elsajátítása, valamint a munkához és a minimális életszínvonalhoz való jog érvényesülése.

Kerr (2009) az állampolgári fogalom megújulásáról beszél, ami alatt leginkább a szerep aktivizálódását érti. Az állampolgárság passzív, jogi státusza az aktivitás elemeivel bővült, melyek nem korlátozódnak a konvencionális állampolgári részvételi formákra, hanem például a helyi közösségek életében történő részvételre is kiterjednek. A szerep kulcselemei a tudás, a készségek, az attitűdök, az értékek és az identitások a szerep megélésének különböző formáit takarják (1. táblázat).

1. táblázat - Az állampolgárság megújult fogalmának elemei

Tudás	emberi jogok és felelősségek, politikai kultúra, történelmi ismeretek, aktuális ügyek, kulturális örökség, jogi kérdések és az, hogy miként befolyásolja mindez a politikát és a társadalmat
Készségek	konfliktuskezelés, interkulturális kompetencia, tájékozottságon alapuló döntéshozatal, kreativitás, a társadalom és a politika befolyásolásának képessége, kutatási képességek, képviselő, autonómia, támogatás, kritikai gondolkodás, kommunikáció, vitakészség, aktív figyelem, problémamegoldó képesség, az ellentmondásos jelenségekkel való megbirkózás képessége, együttműködési készség, kockázat felismerése
Attitűdök	politikai bizalom, politikai érdeklődés, politikai hatékonyság, autonómia és függetlenség, rugalmasság, kulturális megértés, a más kultúrák tisztelete, a változásra, véleménykülönbségre való nyitottság, az aktív állampolgári részvétel iránti felelősség és nyitottság, a társadalom és politika befolyásolása
Értékek	emberi jogok, demokrácia, tolerancia, nemek közötti egyenlőség, fenntartható környezet, béke és erőszakmentesség, igazságosság és méltányosság, az aktív állampolgári részvétel elismerése
Identitások	személyes és közösségi identitás, nemzeti és globális identitás érzése

Forrás: David Kerr: Hatást gyakorolni a világra; <http://www.ofi.hu/tudastar/david-kerr-hatast>

Az állampolgársággal kapcsolatban aktív és passzív elemeket is megkülönböztethetünk. Az aktív komponensek az állampolgári cselekvésformákat, a passzív komponensek pedig azokat az elemeket tartalmazzák (kivéve a katonai szolgálat), amelyek az attitűdök szintjén támogatják az állampolgári szerep kibontakozását. Az aktív komponensek közé tartoznak a klasszikus állampolgári politikai tevékenységek, mint például a szavazás. Érdekes ezen a ponton megjegyezni, hogy Kennedy megfogalmazásában az aktív állampolgári szerep részét képezik olyan illegális cselekedetek is, mint az épületfoglalás vagy az útblokád (Nelson és Kerr, 2006). Hoskins és társai (2006) ugyanakkor leszögezik, hogy az aktív állampolgári szerep nem más, mint:

Részvétel a civil társadalomban, a közösségi- és politikai életben, a kölcsönös tisztelet és erőszakmentesség jegyében, az emberi jogokkal és a demokráciával összhangban.¹

Hoskins megfogalmazásában tehát az aktív állampolgárság fogalmába nem tartozik bele a szélsőséges csoportokban való részvétel és egyéb illegális tevékenységek.

Az állampolgári fogalom fejlődése – ahogy azt eddig bemutattuk – történelmi és eszmetörténeti szempontból is értelmezhető. Az állampolgárság fogalma a történelem során egyre inkluzívabbá vált, értelmezésében előtérbe került a jogok szerepe. Az állampolgárság fogalmának ezt a jogokkal telített értelmezését nevezik az állampolgárság modern

¹ A szerző fordítása, az eredeti megfogalmazás a következő: „Participation in civil society, community and/or political life, characterised by mutual respect and non-violence and in accordance with human rights and democracy.”

szemléletének. E modern felfogás megjelenése a francia forradalom és a nemzetállamok megalakulásához köthető. Nem mondhatjuk viszont, hogy azóta változatlan maradt a fogalom tartalma és értelmezése. A legújabb elméletek ugyanis a szerep aktív elemeinek hangsúlyosabbá válását, sőt bővülését emelik ki. A klasszikus állampolgári tevékenységek mellett olyan új típusú tevékenységek is az állampolgári szerep alkotói lettek, mint a környezetvédelem, a tudatos fogyasztás vagy az önkéntes tevékenység. Ugyancsak egyre fontosabbá válik a vállalkozókészség is, mint az aktív állampolgári szerep eleme. Az állampolgári szerep elemei ma már jóval többet jelentenek, mint a hagyományos állampolgári kötelezettségek (pl. szavazáson való részvétel, adófizetés stb.) köre. Az aktív, demokratikus és felelős állampolgári szerep fontos eleme a tájékozottság és az érdeklődő attitűd. Fontos a demokratikus értékek iránti elkötelezettség és azok tiszteletben tartása. Az állampolgár nemcsak a politikában vesz részt, hanem az őt körülvevő közösség(ek) életében is. Nemcsak a saját boldogulásáért, hanem az őt körülvevő (akár tágabb értelemben vett) környezet jóllétéért is felelős, nemcsak a jelenben, hanem a jövőben is.

Eszméáramlatok mentén az állampolgárság modern fogalma a liberalizmushoz köthető, de tartalmaz a konzervatív irányzatban hangsúlyos elemeket, mint például a kötelesség. Fontos ugyanakkor megemlíteni, hogy vannak, akik szerint az állampolgárság fogalma már nem értelmezhető adekvátan eszméáramlatok mentén. Az állampolgárság referenciapontja már nem a nemzet és az állam, hanem egy komplexebb, multikulturális, sőt globális kontextus. Bár többen is írnak arról, hogy az állampolgári szerep gyakorlásának szintjei is bővültek, hogy az állampolgári jogok és kötelességek nemcsak a helyi és az országos környezetben gyakorolhatók, hanem egyre inkább nemzetközi szinten is, nem sok szó esik arról, hogy mit is jelent konkrétan például az állampolgári szerep regionális szinten történő megélése.

Úgy tűnik, hogy a „felelősség tényének felismerése” hamarabb megtörtént, mint a hozzá kapcsolódó gyakorlati megvalósulás lehetőségeinek feltárása. Ennek egyik legjobb példája, a környezetvédelem területén található. Egyre többször szembesülünk azzal, hogy egyéni cselekedeteink összessége miként járul hozzá például a globális felmelegedéshez. Annak formái azonban, hogy miként járulhatunk hozzá a megelőzéshez hatékonyan a személyes életünkön keresztül, még most vannak kialakulóban. Valószínűleg nem tévedés tehát azt mondani, hogy az állampolgári szerep aktív elemeinek kibontása egy útkereső szakaszában van. Az aktivitás formáinak megtalálása azonban „nemcsak az egyéni fantázián” múlik, hanem azon is, hogy léteznek-e a fiatalok számára elérhető és vonzó szerveződések.

A kutatásunk során alkalmazott aktív állampolgárság fogalom három jellemzővel definiálható: **aktív, felelős, demokratikus**. *Aktív*, tehát az ismeretek, készségek, értékek, identitások és attitűdök konkrét magatartásformákban testet öltését jelenti. *Felelős*, vagyis nemcsak a jogaival, hanem a kötelességeivel is tisztában lévő, a társadalom többi tagjával szolidáris állampolgárt feltételez. És végül, de nem utolsó sorban *demokratikus*, tehát a demokrácia keretein belül értelmezhető értékrendszert követő állampolgári viselkedést jelent, amelybe semmilyen kirekesztő, illetve törvénybe ütköző magatartás nem fér bele. Ez az állampolgárság fogalom leginkább Kerr (2009) meghatározásához áll közel, tanulmányunk további részében a fiatalok állampolgári szerepfelfogásának és aktivitásának áttekintését is a Kerr által meghatározott aktív állampolgárság-dimenziók mentén fogjuk elvégezni.

III. Az állampolgári szereppel és aktivitással kapcsolatos kutatások²

A fiatalok állampolgári ismereteit és kompetenciáit több hazai és nemzetközi felvétel is vizsgálta. A legnagyobb, kifejezetten fiatalokat célzó nemzetközi kutatás az IEA (International Association for the Evaluation of Educational Achievement) által 1999-ben folytatott **CIVED** volt, amely mintája 28 ország 14 éves fiataljai köréből került ki. A diákok tudását és interpretációs képességeit felmérő feladatsor többválasztós tesztkérdésekből állt, melyeknek egy helyes megoldása volt. A kutatást 2010-ben megismétlik, hazánk azonban nem vesz részt az idei kutatásban, így nemzetközi összehasonlításra is alkalmas, friss adataink nincsenek a fiatalok állampolgári ismereteiről.

A CIVED kutatás mellett az egyetlen olyan nemzetközi vizsgálat, amely kifejezetten a fiatal korosztályra és állampolgári tudatosságára vonatkozik, sőt hazánk is részt vett benne, a **Flash Eurobarometer 202**. Nemzetközi összehasonlításhoz ezért leginkább olyan adatok használhatók, melyek a felnőtt populációt reprezentálják, de leválogatható belőlük a 29 év alatti korosztály (pl. *ESS, ISSP, WVS*).

Az itthoni kutatások közül négyet emelhetünk ki. Egy **1996-os adatfelvételen** alapuló kutatás (*Szabó-Örkény, 1998*) az akkor végzős középiskolás korosztály állampolgári kultúráját vizsgálta. Az állampolgári kultúra elemeiként az érzelmek, ismeretek és értékek, valamint a fiatalok által követett politikai magatartás- és cselekvésminták álltak a kutatás középpontjában.

Gábor Kálmán 1999 óta vizsgálta a szigetre járó fiatalokat. A kérdőíves lekérdés kiterjedt a résztvevők családi, iskolai hátterére, a fiatalok fogyasztói, kommunikációs és kulturális státuszára. Vizsgálták a Szigetet látogató fiatalok élettervezésének alakulását, értékorientációit és ifjúsági identitását, politikai kulturális és szabadidő tevékenységét, párt szimpátiáját és ifjúsági csoportstílusokhoz való viszonyát és előítéleteit.

2005-ben a demokrácia évének jegyében egy nagyszabású kutatás zajlott le „**Iskola és demokrácia**” címmel, amely a főváros és négy megye (Baranya, Fejér, Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg) 9, illetve 11-edik évfolyamos középiskolásainak demokráciaképét vizsgálta közel 7000 fős mintán. A vizsgálat többek között arra irányult, hogy kiderítse, mit jelent és mennyire fontos a demokrácia az első olyan nemzedék számára, amely a rendszerváltás után született és egy olyan heterogén környezetben szocializálódik, melyben egyszerre van jelen a múlt a felnőttek révén és a demokratikus nyitás kezdeményei a formálódó demokratikus intézmények képében. 2008-ban megismételték a kutatást, de Szabolcs helyett Csongrád megyében vettek fel adatokat, ezért a 2005-ös és 2008-as eredmények összehasonlítása fenntartásokkal tehető meg.

Végül az **Ifjúság 2000, 2004 és 2008** kutatások a hazai 15-29 éves korosztály reprezentatív mintáján készültek. A kutatásban érintett témák a fiatalok életének széles spektrumát fedték le (társadalmi mobilitás, iskolázottság, egzisztenciális helyzet, családi helyzet, munkaerő-piaci helyzet, társadalmi közérzet, közéleti attitűdök, helyi közélet és helyi politika, ifjúsági szolgálatok, vallásosság, kulturális fogyasztás, egészség, életmód, szexualitás, sporthoz való viszony, informatikai ismeretek).

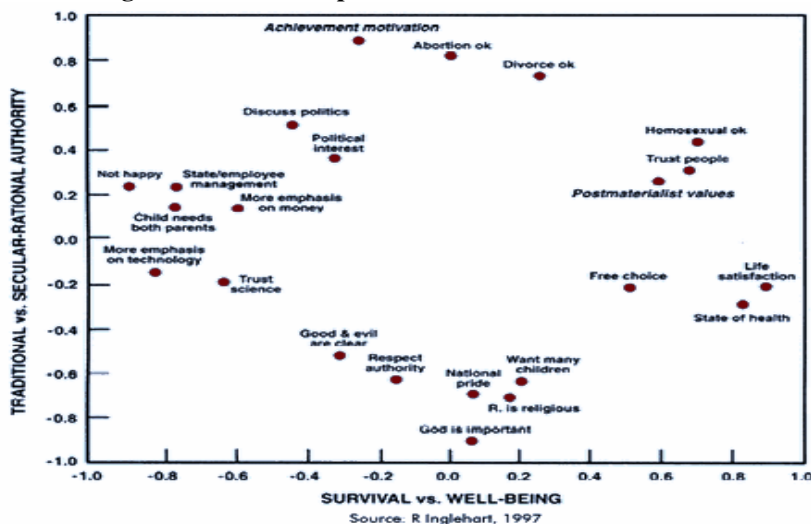
² A másodelemzésekhez használt kutatások részletes leírását ld. Függelék-1 alatt

IV. A fiatalokat körülvevő értéklíma

A fiatalok állampolgári attitűdjeit, viselkedését minden bizonnyal meghatározza, hogy milyen értékvilágban élnek, milyen a „társadalmi közérzetük”, vagyis mennyire elégedettek az életükkel, mik a problémáik és milyen jövőt látnak maguk előtt.

A World Value Study kutatási program keretében a részt vevő országok értékberendezkedéseit vizsgálták, összevetve azt kulturális hagyományaikkal. Inglehart és társai az államokat egy olyan koordináta rendszerben helyezték el, melynek egyik tengelyén a materiális és az önkifejezést ösztönző értékek, a másik tengelyén pedig a tradicionális és a szekuláris értékek szerint pozícionálták magukat az országok. A tradicionális értékrendben a család, a társadalmi rend értékeinek támogatása és az abortusz, a válás, illetve eutanázia elutasítása áll. A másik oldalon, a szekuláris értékek csoportjában fontosabb az egyén és az egyéni teljesítmény, tolerált az abortusz és a válás. A materiális értékek és az önkifejezés értékei a másik dimenziót képezik. Itt a skála egyik oldalán az anyagi javak fontosnak tartása, a másik végén pedig a szabad választás fontossága, az élettel való elégedettség stb. áll (2. ábra).

2. ábra - Inglehart érték-térképe

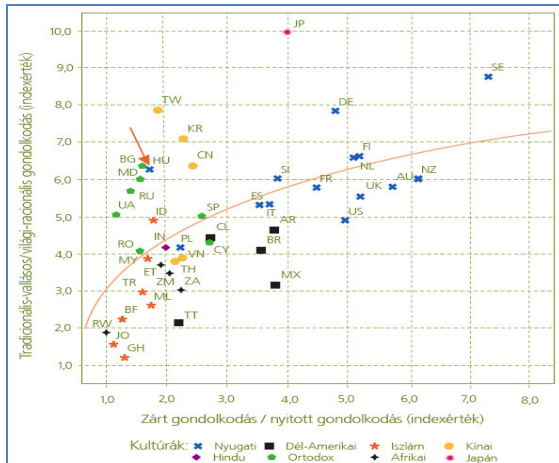

Forrás: Ronald Inglehart: Inglehart-Welzel Cultural Map of the World
www.worldvaluesurvey.org/wvs/articles/folder_published/article_base_54

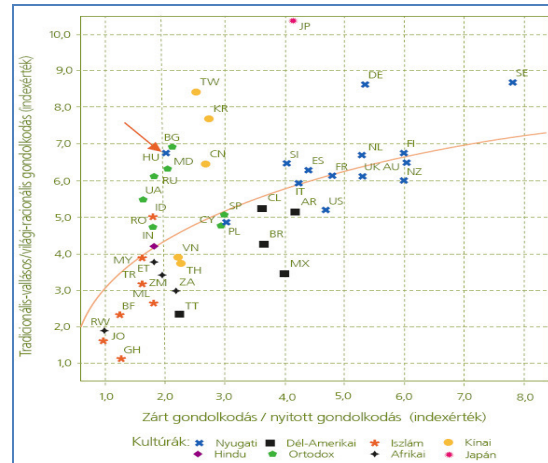
Ingleharték szerint, mivel az utóbbi évtizedekben a modernizáció és az industrializáció sosem látott gazdagságot és fejlődést hozott, generációk nőttek fel úgy, hogy a „túlélés” mint olyan, már nem volt kérdéses. Így a gazdagság növekedésével a népesség is egyre inkább az önkifejezés értékei felé tolódik el. Ugyancsak igazolható, hogy az industrializálódó országok a tradicionális értékek felől a szekuláris értékek felé mozdultak el. A legnagyobb fordulat tehát a materiális értékek felől az ún. posztmateriális értékek felé való elmozdulás. A posztmateriális értékek között nagy jelentősége van például a környezetvédelemnek, a toleranciának, a felelős részvételnek a politikában és a gazdasági életben.

Hazánk értékrendje e kutatássorozat eredményei alapján évtizedek óta nagyjából hasonló, viszonylag szekularizált és nagy mértékben zárt, közelebb áll a bolgárokéhoz, mint a szomszéd szlovénekéhez (3. ábra) (Keller 2009). Az értéktérkép a fiatalabb, 35 év alatti korosztályra és az iskolázottsági szinteket figyelembe véve is megrajzolható. Az adatok mindkét esetben azt mutatják, hogy általában a fiatalabbak és a magasabb végzettségűek körében is nagyobb a világi-racionális és a nyitott gondolkodás, mint az egész népességben.

Magyarország esetében viszont a fiatalokat és a magasabb iskolázottságúakat tekintve is ugyanúgy távol esünk a nyugati államoktól értékrendszerünk, nyitottságunk tekintetében (4. ábra). Az országra jellemző zártság tehát minden valószínűség szerint nem a korösszetételből adódik és nem magyarázható azzal sem, hogy itthon összességében alacsonyabb az iskolázottság átlagos szintje, mint nyugaton.

3. ábra - A világ 44 társadalmának pozíciója a tradicionális-vallásos / világi racionális gondolkodás és a zárt gondolkodás / nyitott gondolkodás által kirajzolt értéktérben
 Forrás: Keller 2009

4. ábra - A 35 év alatti népességre számított pontszámok a tradicionális-vallásos / világi-racionális gondolkodás és a zárt gondolkodás / nyitott gondolkodás által kirajzolt értéktérben
 Forrás: Keller 2009

Az ország zártsága gazdasági fejlettségével sem áll párhuzamban, és bár az elmúlt évtizedben szekularizáltabb, nyitottabb lett, a nyugati csoporttól való leszakadás jól kivehető. A gyakorlatban mindez azt jelenti, hogy a többi nyugat-európai ország átlagához viszonyítva:

- kevésbé tartjuk fontosnak a civil és politikai szabadságjogokat,
- kisebb mértékű a mindennapi aktív politikai szerepvállalásunk,
- kevésbé toleráljuk a másságot,
- értékrendszerünkben kisebb szerepet játszanak az önmegvalósítási értékek és
- kevésbé bízunk másokban (Tóth 2009).

A fiatalok (15-29 évesek) értékrendjét itthon az Ifjúság kutatások is vizsgálták 2000-ben és 2004-ben. A 2004-es eredmények szerint a materiális értékcsoporthoz több eleme (pl. anyagi javak, jövedelem növekedése, karrier) hátrébb sorolódott a fontossági sorrendben, a posztmateriális értékek (pl. bensőséges emberi kapcsolatok, kulturális értékek, függetlenség, szabadság) viszont úgy tűnik, előrébb léptek. Az egzisztenciális biztonság értékei (békés világ, gazdagság, társadalmi rend) háttérbe szorultak, az olyan értékek pedig, mint a kreativitás, a tradíciók tisztelete, a szépség világa vagy az igaz barátság fontosabbakká váltak (2. táblázat). A materiális elvek háttérbe kerülését a kutatók az ország gazdasági helyzetének javulásával és társadalmi stabilitásának növekedésével magyarázták.

2. táblázat - Mennyire fontosak az alábbi értékek az Ön életében? (1: egyáltalán nem fontos; 5: rendkívül fontos)

	Ifjúság 2000	Ifjúság 2004
családi biztonság	4,84	4,81
szerelem, boldogság	4,76	4,77
igaz barátság	4,64	4,69

<i>békés világ</i>	4,80	4,66
belső harmónia	4,66	4,62
szabadság	4,56	4,51
kreativitás	3,94	4,04
a tradíciók tisztelete	3,80	3,90
érdekes élet	4,02	3,89
változatos élet	3,98	3,89
szépség	3,60	3,83
<i>társadalmi rend</i>	4,13	3,75
<i>gazdagság</i>	4,22	3,66
<i>nemzet szerepe</i>	3,87	3,60
vallásos hit	2,61	2,98
hatalom	2,55	2,62
2000-hez képest legalább két hellyel előrébb került		
<i>2000-hez képest legalább két hellyel hátrébb került</i>		

Forrás: Ifjúság 2004 Gyorsjelentés

Az egyes értékek nem egyformán fontosak az egyes korcsoportokban. Míg a tizenévesek számára a kortárs csoport fontosságához szorosan köthető „igaz barátság”, valamint az „érdekes élet” fontosabb, mint az idősebb korosztályokban, addig az olyan értékek, mint a „belső harmónia” és a „tradíciók tisztelete” az idősebbek számára fontosabb. A legtöbb érték (pl. a „családi biztonság”, a „békés világ”, a „szabadság”, a „változatos élet”, a „társadalmi rend” és a „hatalom”, valamint csekély mértékben „a nemzet szerepe”) fontossága szignifikánsan a 20–24 és a 25–29 korcsoport esetében különbözik egymástól. Ezt a kutatók azzal magyarázták, hogy huszoneves korban válnak felnőtté a fiatalok és értékrendjük is ekkor alakul át. Az értékek fontosságában nemek szerint is vannak eltérések, a nők számára az érzelmi és hitbeli élet, valamint a személyes kapcsolatok értékei, a férfiak számára pedig a szabadsághoz, az élményszerzéshez és a hatalomhoz kapcsolódó értékek a legfontosabbak.

Szabó és Örkény (1998) a szociális értékekkel kapcsolatban vizsgálták a középiskolások véleményét. Arról kérdezték a diákokat, hogy milyen okokat tulajdonítanak a szegénnyé, illetve gazdaggá válásnak. A válaszokból arra a következtetésre jutottak, hogy a minél polarizáltabbnak látja valaki a társadalmat (egyszerűen fogalmazva csak szegényeket és csak gazdagokat lát a társadalmi jólét skáláján), annál inkább hajlamos külső okokkal magyarázni a szegénységet és a gazdagságot. Ezzel szemben, minél tagoltabbnak látja valaki a társadalmat (tehát a két véglet között középosztályt is lát), annál inkább felerősödnek az egyéni tényezők a szegénység és gazdagság magyarázatában.

A kérdezettek 77 százaléka nem tartotta fontosnak a társadalmi felelősségvállalást a munkanélküliség kezelésében, sőt 62 százalékuk teljesen vagy inkább egyetértett azzal, hogy aki nem dolgozik, az nem is akar dolgozni. A társadalmi felelősségvállalással kapcsolatban a gimnazisták a legkevésbé elutasítóbbak.

A fiatalok igazságosság érzetének teszteléséhez a diákoknak egy olyan szituációt kellett elképzelniük, amely szerint egy kórházban három szívbeteg közül kellett kiválasztaniuk, hogy kit műtsenek először. A felajánlott lehetőségek a következők voltak: sorsolás; az legyen az első, aki hasznosabb a társadalomnak; kövessék a kórházi szabályokat; az legyen az első, aki többet tud fizetni; az legyen az első, aki a legnagyobb családot tartja el. A fiatalok iskolatípustól függetlenül a szociális és a szabálykövető megoldást választották a

legmagasabb arányban. A véleményekben egyedül a sorsolás kapcsán volt különbség, amit a gimnazisták választottak a legmagasabb, a szakmunkások pedig a legalacsonyabb arányban.

A Sziget kutatások szerint értékek tekintetében nem tértek el egymástól markánsan a magyar és a külföldi szigetlakók. A felsorolt 19 érték közül, melyeket 1-től 5-ig lehetett osztályozni, mindkét csoport az igaz barátságot tartotta a legfontosabbnak. Voltak azonban olyan konzervatív értékek (pl. tradíciók tisztelete, családi biztonság, udvariasság, nemzet szerepe, vallásos hit), melyeket a magyar fiatalok fontosabbnak tartottak (3. táblázat). A gazdagság szintén olyan értéknek bizonyult, amit a hazai fiatalok tartottak fontosabbnak. Az Ifjúság 2004 adataival összevetve a szigetlakó magyarok értékvilágát, megfogalmazható, hogy az imént felsorolt tradicionális értékek fontosabbak az „átlag magyar fiatalnak”, mint a szigetlakóknak. Utóbbiaknak azonban fontosabbnak tűnnek az olyan értékek, mint a kreativitás és az érdekes, változatos élet. A sziget magyar fiataljai tehát közelebb állnak külföldi társaikhoz, mint a hazai átlaghoz.

3. táblázat – Különböző értékek fontossága nemek szerint (átlag; 1: egyáltalán nem fontos; 5: nagyon fontos)

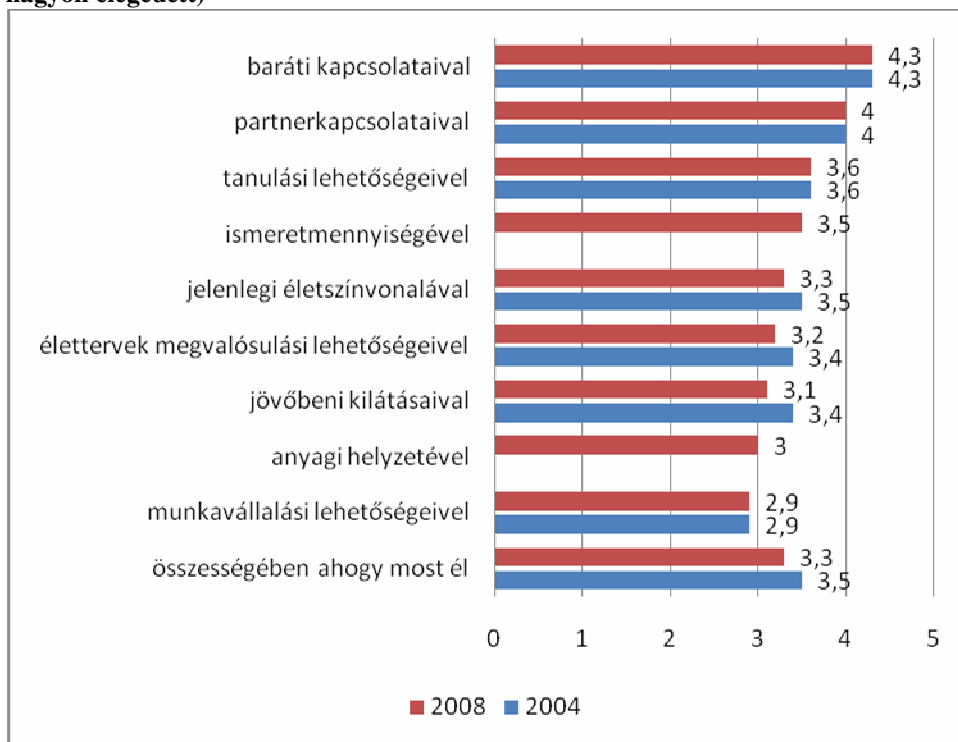
	Ifjúság 2004 (N=8000)		Sziget 2007 magyarok (N=750)		Sziget 2007 külföldiek (N=413)	
	Férfiak	Nők	Férfiak	Nők	Férfiak	Nők
igaz barátság	4,67	4,71	4,78	4,79	4,59	4,78
szabadság	4,56	4,46	4,67	4,64	4,62	4,48
szerelem, boldogság	4,72	4,81	4,50	4,73	4,59	4,69
belső harmónia	4,50	4,74	4,33	4,70	4,49	4,61
családi biztonság	4,78	4,85	4,38	4,63	4,26	4,36
békés világ	4,60	4,72	4,02	4,39	4,29	4,50
érdekes élet	4,00	3,78	4,36	4,44	4,41	4,47
kreativitás	4,05	4,03	4,21	4,41	4,06	4,20
változatos élet	3,96	3,82	4,27	4,43	4,18	4,27
udvariasság	4,31	4,41	4,09	4,04	3,70	3,85
vezetésre és döntésre való jog	3,75	3,71	3,93	3,92	3,87	3,90
egység a természettel	4,07	4,10	3,86	4,09	3,94	4,07
szépség világa	3,82	3,84	3,51	3,61	3,40	3,18
tradíciók tisztelete	3,87	3,94	3,64	3,68	3,23	3,43
társadalmi rend	3,79	3,72	3,54	3,65	3,58	3,79
gazdagság	3,74	3,58	3,56	3,47	3,24	3,25
nemzet szerepe	3,64	3,57	3,37	3,14	2,79	2,91
hatalom	2,78	2,46	2,83	2,56	2,73	2,87

Forrás: EIKKA 2007

V. A fiatalok társadalmi közérzete, problémaérzékelése és jövőképe

Az állampolgári szerepfelfogást és a szerep megélését nagyban befolyásolhatja, hogy milyen a fiatalok „hangulata”. Hogy érzik magukat a társadalomban, mennyire elégedettek az életükkel, milyen problémákat látnak maguk előtt és mire számítanak a jövőben. Az Ifjúság kutatássorozat több ízben is vizsgálta a fiatalok *általános közérzetét*, elégedettségét. Az eredmények szerint 2004 óta nincs változás a baráti-, a partnerkapcsolatok, valamint a tanulási lehetőségekkel kapcsolatos *elégedettség* területén, a 15-29 éves fiatalok ezekkel voltak a legelégedettebbek mindkét felvétel alkalmával (5. ábra). Azonban az életszínvonallal, valamint a jövőbeni várakozásokkal való elégedettség és így az általános elégedettség mértéke is csökkent 2008-ra.

5. ábra - Az élet különböző dimenzióival kapcsolatos elégedettség (átlag; 1: egyáltalán nem elégedett; 5: nagyon elégedett)

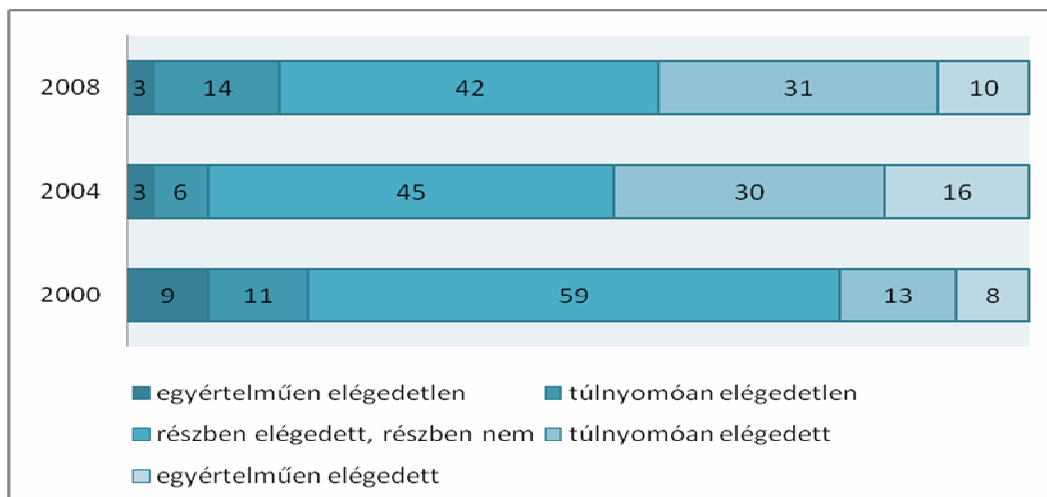

Forrás: Ifjúság 2008 Gyorsjelentés

A 2000-es adatokat is figyelembe véve, úgy tűnik, hogy a fiatalok általános elégedettsége nem folyamatosan romló tendenciát mutat. A 2004-es felvétel idejére az életükkel túlnyomóan, illetve egyértelműen elégedett válaszadók aránya is megkétszereződött. 2008-ra azonban az egyértelműen elégedett válaszadók aránya 6 százalékkal csökkent, a túlnyomóan elégedetlen válaszadóké pedig 8 százalékkal nőtt (6. ábra). 2000-hez képest egyértelműen pozitívan értékelhető az eloszlás változása, a közelmúlthoz képest azonban negatív az elmozdulás.

6. ábra - „Mindent számításba véve, Ön mennyire elégedett azzal, ahogy most él?” (%)

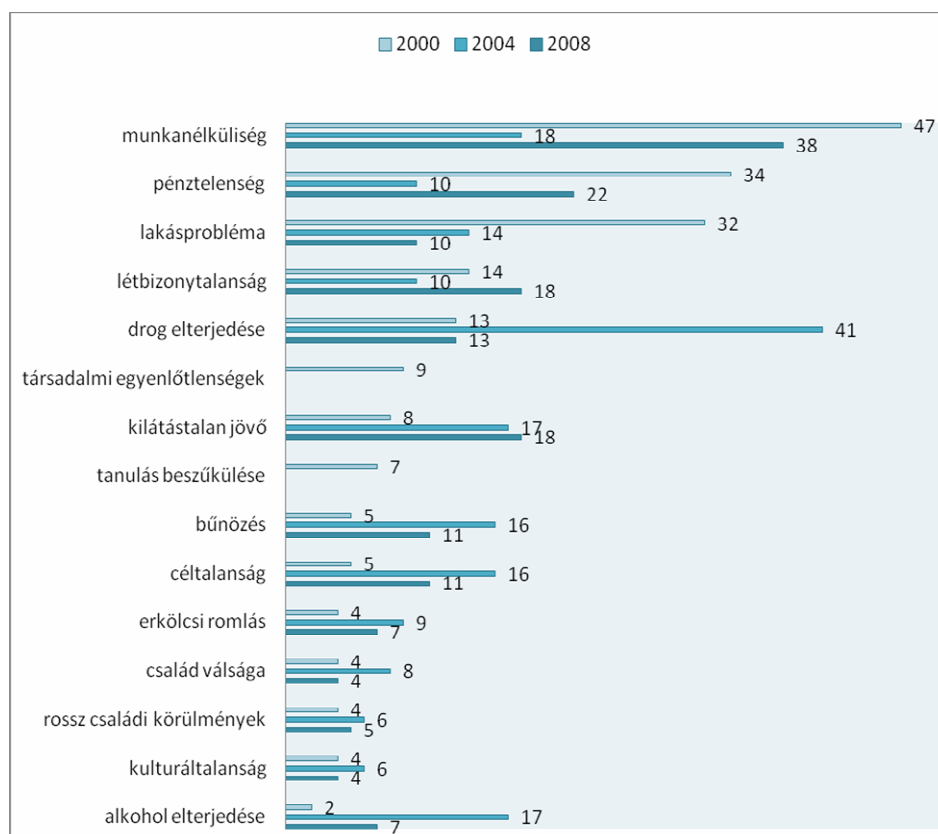

Forrás: Ifjúság 2008 Gyorsjelentés

A fiatalok közérzetének jellemző aspektusa **problémaérzékelésük**. A fiatalok számára leginkább problémás életterületeket ugyancsak az Ifjúság kutatássorozat tárta fel. 2000-ben a 15-29 éves korosztály szerint a munkanélküliség, pénztelenség és a lakáshelyzet voltak a fiatalokat leginkább érintő problémák, 2004-re viszont a drogok terjedése vette át a vezető helyet és a céltalanság, a kilátástalan jövő, valamint az alkohol is bekerült a legfontosabb problémák közé (7. ábra). A 2008-as problémaérzékelés aztán újra a 2000-es állapothoz volt hasonló. 2008-ban újra az egzisztenciális biztonságot veszélyeztető problémák, a munkanélküliség, a pénztelenség és elszegényedés, valamint a létbizonytalanság volt a vezető problématerület, de továbbra is sok említést kapott a kilátástalan jövő.

A problémaérzékenység természetesen életkor és lakhelyfüggő is. A 15–19 évesek az átlagosnál jóval magasabb arányban jelölték meg a drog és az alkohol elterjedését, míg a munkanélküliséget a 20–29 évesek említették inkább. Az önálló egzisztencia megteremtésével összefüggő problémák, a kilátástalanság, a céltalanság, a létbizonytalanság is az idősebb korosztály körében jelent meg nagyobb arányban. 2000 óta megfigyelhető, hogy a budapesti fiatalok körében a lakásproblémákat és az önálló egzisztencia megteremtését problémának érzékelők aránya, a községekben viszont a munkanélküliséget és a pénztelenséget megjelölők aránya az átlaghoz képest jóval magasabb. Az alkoholproblémák szintén a községben lakókat foglalkoztatják leginkább, a kábítószer elterjedése pedig hasonlóan oszlik meg településtípus alapján.

7. ábra - Az ifjúság legégetőbb problémái a fiatalok szerint 2000-2008 (%) (két válasz volt lehetséges, összevont százalékos előfordulás)

Forrás: Ifjúság 2008 Gyorsjelentés

A problémaérzékenység a Sziget kutatásoknak is fontos eleme volt. 2007-ben a magyar és a külföldi fiatalok körében is a munkanélküliség volt a legtöbbször említett probléma, ami hazai szempontból összecseng az Ifjúság kutatás eredményével (4-5. táblázat). A második legtöbbször említett probléma a drogfogyasztás volt. Míg a magyarok esetében ezt a két problémát az unalom, az egészséges életmód és a társas kapcsolatok hiánya követte, addig a külföldiek leginkább olyan problémákat neveztek meg, mint az etnikai konfliktusok vagy az emberi jogok tiszteletben nem tartása. Ez valószínűleg annak köszönhető, hogy a külföldi szigetlakók zöme olyan államokból érkezett, ahol magas a bevándorlók aránya (Franciaország, Németország, Hollandia). A hazai fiatalok ugyanacsak magasabb arányban érezték problémának a példaképek hiányát, mint a külföldiek.

4. táblázat - A fiatalok leggyakrabban említett problémái - az első három legfontosabb probléma említési arányai (magyarok, %)

	1. helyen	2. helyen	3. helyen	1-3. helyen együtt
munkanélküliség	36,7	7,6	4,4	48,7
drogfogyasztás	8,4	11,9	9,9	30,1
unalom	7,3	9,5	11,7	28,5
az egészséges életmód hiánya	4,3	5,9	7,5	17,6
magányosság/társas kapcsolatok hiánya	3,3	7,9	5,5	16,7
bűnözés	3,1	7,5	5,7	16,3
példaképek hiánya	3,1	6	6,8	15,9
a fiataloknak kevés a pénzük	4,9	6,1	4,3	15,3
alkoholfogyasztás	4,3	5,5	4,3	14,1

etnikai konfliktusok	4,3	4,5	3,5	12,4
a szülők válása	1,6	3,1	6,4	11,1
túlságosan magas iskolai-munkahelyi elvárások	3,6	3,3	3,5	10,4
emberi jogok tiszteletben nem tartása	1,9	2,5	5,5	9,9
a fiatalok-felnőttek ellentétei	2,5	2,1	2,3	6,9
a fiatalokat nem veszik komolyan	2,3	2,9	1,6	6,8
környezetvédelmi problémák	1,6	2,5	2,5	6,7
a nacionalizmus növekedése	1,9	2,3	1,7	5,9
az idegenek kiszorítják a hazai fiatalokat a munkah-ról	1,1	2,1	1,9	5,1
sok információ éri egyszerre az embert	0,8	1,3	1,7	3,9
a globalizáció növekedése	-	0,9	2,3	3,2
nemek közötti konfliktusok	0,1	0,8	1,5	2,7
Válaszhiány	2,9	3,8	5,6	-

Forrás: EIKKA 2007.

5. táblázat A fiatalok legégetőbb problémái -- az első három legfontosabb probléma említési arányai (külföldiek, %)

	1. helyen	2. helyen	3. helyen	1-3. hely együtt
munkanélküliség	20,6	7,7	8,7	37,0
drogfogyasztás	6,5	10,9	8,7	26,1
etnikai konfliktusok	9,0	8,0	7,5	24,5
bűnözés	7,0	8,7	8,2	23,9
az egészséges életmód hiánya	5,3	7,7	7,5	20,5
alkoholfogyasztás	6,3	6,5	8,7	21,5
emberi jogok tiszteletben nem tartása	5,3	5,1	5,3	15,7
unalom	4,6	4,8	5,6	15,0
környezetvédelmi problémák	5,1	4,4	5,1	14,6
magányosság/társas kapcsolatok hiánya	2,4	6,1	4,6	13,1
a fiatalokat nem veszik komolyan	3,1	4,1	4,4	11,6
a szülők válása	2,4	2,7	6,5	11,6
a fiatalok-felnőttek ellentétei	5,3	2,2	1,9	9,4
a fiataloknak kevés a pénzük	2,7	3,4	1,9	8,0
a nacionalizmus növekedése	1,5	4,6	1,9	8,0
információhiány	1,9	2,2	3,1	7,2
példaképek hiánya	1,9	1,0	3,1	6,0
túlságosan magas iskolai/munkahelyi elvárások	2,4	2,2	1,2	5,8
nemek közötti konfliktusok	1,2	1,0	3,1	5,3
a globalizáció növekedése	0,2	1,9	2,2	4,3
Válaszhiány	5,1	4,9	4,9	-

Forrás: EIKKA 2007.

A fiatalok közérzetének eddig bemutatott képét árnyalja a társadalomhoz és a szülőkhöz való viszonyuk. A Sziget kutatásokból kiderül, hogy a külföldi és hazai fiatalok egyaránt elismerik mindazt, amit a szüleik tettek értük, ugyanakkor lázadnak is a szülők ellen és nagymértékben támaszkodnak a kortárs csoportbeli barátaik véleményére. A társadalomhoz való viszonyulásban azonban nagyobb különbségek mutatkoznak. A magyar fiatalok kevésbé

érzik úgy, hogy a társadalom sokat tesz értük, illetve hogy a felnőtt társadalom megéri őket (6. táblázat).

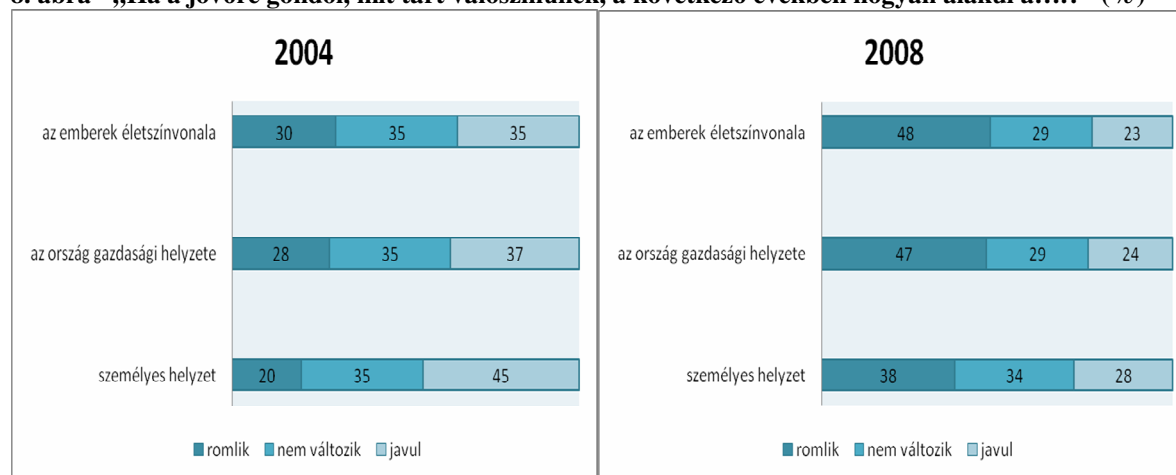
6. táblázat - A fiatalok viszonya a társadalomhoz, szüleikhez, magyarok és külföldiek (%) (1: egyáltalán nem igaz, 4: teljes mértékben igaz)

	1	2	3	4	Vh.	átlag*
Az az igazság, hogy a társadalom sokat tesz a fiatalokért	22,4 8,5	37,6 24	31,9 54	4,3 10,2	3,9 3,4	2,19 2,68
A fiatalok nem tűrhetnek el mindent, ha szükséges vissza kell vágniuk	9,1 29,8	20,1 25,9	36,8 29,5	30,0 9,2	4,0 5,6	2,9 2,19
Tulajdonképpen sokat köszönhetnek a szüleimnek	2,8 0,7	7,2 4,6	16,4 20,3	72,0 70,9	1,6 3,4	3,6 3,67
A fiatalok problémáit valójában nagyon kevés felnőtt érti meg	12,8 16,7	25,5 30,5	40,9 38	17,5 11,6	3,3 3,1	2,65 2,46
A hasonló korú barátaimtól többet tanulok és tapasztalok, mint a szüleimtől	19,9 22,8	30,4 26,6	30,1 35,8	17,1 11,1	2,5 3,6	2,46 2,37
A szüleim állandóan beleszólnak olyan dolgokba, amelyek nem tartoznak rájuk	38,4 38	29,2 35,8	19,3 23,2	10,7 7,3	2,4 4,1	2,0 2,0

Forrás: EIKKA 2007.
magyarok / külföldiek

Végül, a *jövővel kapcsolatos várakozások* is fontos tényezői a fiatalok közérzetének, hiszen keretet adnak a fiatalok jövőbeli terveinek. Az Ifjúság kutatás felvételei szerint a fiatalok jövőt illető várakozásaiban romlás következett be 2004-hez képest. A kérdésre választ adó fiatalok közel fele várt kedvezőtlen változásokat a gazdaságban és az emberek életszínvonalában, közel 40 százalékuk pedig a személyes helyzetével kapcsolatban is inkább pesszimista (8. ábra). Egyharmaduk nem vár változást személyes helyzetében és 30 százalék körül van azok aránya is, akik az ország helyzetében és/vagy az emberek életszínvonalában sem várnak elmozdulást. A válaszadók közel, illetve több mint a negyede viszont negatív változásokra számít. Ezek az adatok nemcsak 2004-hez, de 2000-hez képest is romlásként értékelhetők. A jövőorientációt tekintve is igaz, hogy a fővárosiak és a magasabban iskolázott szülők diplomás gyermekei számítanak általában kedvező változásokra.

8. ábra - „Ha a jövőre gondol, mit tart valószínűnek, a következő években hogyan alakul a....?” (%)

Forrás: Ifjúság 2008 Gyorsjelentés

VI. A fiatalok állampolgári ismeretei

A tanulmány első felében bemutatott Kerr-féle aktív állampolgárság fogalmat öt dimenzió alkotja: a tudás, a készségek, az attitűdök, az értékek és az identitások. Ebben a fejezetben az elsőt, a diákok ismeretszintjével foglalkozunk.

A hazai kutatások közül a 2005-ös Iskola és demokrácia című kutatásnak fontos eleme volt a diákok politikai ismereteinek felmérése. A megkérdezetteknek első körben azonosítaniuk kellett a kormányon, illetve ellenzékben lévő pártokat, majd azt kellett megmondaniuk, hogy bizonyos intézmények a hatalommegosztás mely ágához tartoznak. Végül 10 hívószót kellett ideológiai irányzatokhoz sorolniuk, illetve az Alkotmány tartalmával, illetve az Alkotmánybíróság tevékenységével kapcsolatban kellett kérdésekre válaszolniuk.

Az eredmények szerint a diákok ismeretei általában hasonló eloszlásúak az egyes iskolatípusokban, vagyis a pártviszonyokkal vannak a leginkább tisztában, a hatalmi ágakkal pedig a legkevésbé. A szakmunkás fiatalok annyiban térnek el ettől a tendenciától, hogy ők hasonló mértékben ismerik a pártviszonyokat és az Alkotmányt. Az ismeretek szintjében azonban már nagy különbségek vannak, általában a gimnazisták rendelkeznek a legtöbb ismerettel, a szakmunkások pedig a legkevesebbel. A különbségekre jellemző, hogy míg a gimnazisták tudása három területen is 40 százalék fölött van, addig a szakmunkások ismeretszintje egyetlen területen sem haladja meg a 30 százalékot.

A szakmunkásoknál 20, a szakközépiskolásoknál 50, a gimnazisták körében pedig 70 százalék körül tetőzik az ismeretszint. A legalacsonyabb és legmagasabb ismeretszintű diákok a szakmunkásoknál vannak a legközelebb egymáshoz. Bár a fiúk minden iskolatípusban jobban teljesítenek az ismeretek területén, mint a lányok, mégsem a nem, hanem az iskolatípus hatása meghatározóbb a politikai ismeretek szempontjából. Az érettségit adó középiskolákba járó lányok teljesítménye ugyanis meghaladja a szakmunkás fiúk tudásszintjét.

A politikai ismeretszint tehát leginkább az iskolatípussal függ össze, a szülők társadalmi státusza pedig az iskolaválasztáson és a nyelvtudáson keresztül befolyásolja az ismeretszintet. Az iskolatípus után a nem közvetlen hatása a legerősebb.

A fiatalok tudása nemzetközi összehasonlításban is vizsgálható, jóllehet erre csak az 1999-es CIVED adatok adnak lehetőséget. A kutatás eredményei azt mutatták, hogy a diákok többsége szinte minden országban tisztában volt az alapvető állampolgári ismeretekkel, viszont tudásuk sok esetben felszínesnek bizonyult. Az összesített ismereteredmények területén legjobban teljesítők között egyaránt vannak hosszabb-rövidebb demokratikus történelemmel rendelkező országok, viszont közös vonásuk, hogy ezekben az államokban általában jó eredményekkel szerepelnek a diákok az olvasási-szövegértési kompetenciamérésekben is. A hazai diákok szereplése az összesített skálán nem tér el a nemzetközi átlagtól, ugyanakkor a magyar gyerekek lexikális tudása a nemzetközi átlag feletti (7. táblázat).

7. táblázat – A 14 éves diákok teljesítménye a nemzetközi átlaghoz képest a CIVED tudáskálán

	Lexikális tudás	Interpretatív készség	Összesített
Ausztrália		▲	
Belgium (Fr)	▼	▼	▼
Bulgária		▼	
Chile	▼	▼	▼
Kolumbia	▼	▼	▼
Ciprus	▲	▲	▲

Cseho.	▲		▲
Dánia			
Anglia	▼	▲	
Észto.	▼	▼	▼
Finno.	▲	▲	▲
Németo.			
Görögo.	▲	▲	▲
Hong Kong	▲	▲	▲
Magyaro.	▲		
Olaszo.	▲	▲	▲
Letto.	▼	▼	▼
Litvánia	▼	▼	▼
Norvégia	▲	▲	▲
Lengyelo.	▲	▲	▲
Portugália	▼	▼	▼
Romnia	▼	▼	▼
Oroszo.		▼	
Szlovákia	▲	▲	▲
Szlovénia	▲		
Svédó.	▼	▲	
Svájc	▼		
USA		▲	▲

▼ - nemzetközi átlag alatt

▲ - nemzetközi átlag felett

Forrás: Torney-Purta, J., Lehmann, R., Oswald, H., and Schulz, W. (2001). Citizenship and education in twenty-eight countries: civic knowledge and engagement at age fourteen. Amsterdam: IEA., 179. o.

A többi országhoz képest a magyar diákok összesített eredménye jobb, mint a svájci, portugál, francia belga, észti, lett, román, litván, chilei és kolumbiai eredmények, viszont gyengébb, mint a lengyel, finn, ciprusi, görög, hong-kongi, az USA-beli, az olasz vagy a szlovák adatok (8. táblázat).

8. Táblázat – A résztvevő országok teljesítménye az összesített tudáskálán egymáshoz viszonyítva

	PL	FI	CY	GR	HK	US	IT	SK	NO	CZ	AUS	HU	SI	DK	DE	RU	UK (Eng)	SE	CH	BG	PT	BE (Fr)	EE	LT	RO	LV	CL	CO
PL	●	●	●	●	●	●	●	●	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲
FI	●	●	●	●	●	●	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲
CY	●	●	●	●	●	●	●	●	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲
GR	●	●	●	●	●	●	●	●	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲
HK	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
US	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
IT	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
SK	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
NO	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
CZ	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
AUS	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
HU	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
SI	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
DK	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
DE	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
RU	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
UK (Eng)	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
SE	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
CH	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
BG	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
PT	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
BE (Fr)	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
EE	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
LT	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
RO	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
LV	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
CL	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
CO	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●

▼ : pl. a hazai eredmények gyengébbek, mint a lengyel eredmények; ▲ : pl. a hazai eredmények jobbakk a portugálokéhoz képest; ● : pl. a hazai eredmények a norvég eredményekhez hasonlóak

Forrás: Torney-Purta, J., Lehmann, R., Oswald, H., and Schulz, W. (2001). Citizenship and education in twenty-eight countries: civic knowledge and engagement at age fourteen. Amsterdam: IEA., 59. o.

Hogy részleteiben is lássuk, hogy az imént bemutatott számok milyen tudáselemeket és interpretációs készségeket értékelő feladatok megoldásaiból állnak össze, néhány országot és jellemző példát kiválogattunk. A kiválasztott tudáselemeket két csoportra bonthatjuk. Az első csoportba olyan kérdések kerültek, amelyek lexikális tudást mérnek, a második csoportba pedig olyan itemek kerültek, amelyek tárgya az, hogy a gyerekek tudják-e lexikális ismereteiket a gyakorlati életre vonatkoztatni, akár közvetlen környezetükben.

A tudás- és ismeretelemek közül azokat az itemeket választottuk, amelyek arra vonatkoztak, hogy a gyerekek tudják-e, hogy mi egy ország alkotmányának a tartalma, illetve több állítás közül ki tudják-e választani, hogy melyik vonatkozik a törvényekre. Tudják-e, hogy mi a törvények, és a többpártrendszer funkciója a demokráciákban, mire jók a szakszervezetek és mi az ENSZ feladata.

Fontos megjegyezni, hogy a választott országok összehasonlításai csak az ábrázolt kérdések tekintetében érvényesek. A diákok tudását jóval több kérdéssel mérték, ha az összes, tudásra vonatkozó kérdés eredményét hasonlóképpen ábrázolnánk, az eredmények nem feltétlenül mutatnák az itt látható tendenciákat. A választott országokkal igyekeztünk reprezentálni Európa északi, déli és kontinentális területeit is.

A szemléltetés céljából kiválasztott országok sorában több esetben is a középmezőnyt foglaltuk el, vagyis voltak nálunk jobban és rosszabbul teljesítők is (9. táblázat). A hazai diákok számára a kiválasztott kérdések közül az alkotmányra és a szakszervezetek funkciójára vonatkozó kérdések tűntek a legnehezebbnek, az ENSZ-re vonatkozó pedig a legkönnyebbnek. Teljesítményünk több esetben is hasonlóknak bizonyult az skandináv államok diákjainak eredményeihez, és ahol eltérések voltak, ott a finnek rendre jobban, a svédek viszont gyengébben teljesítettek.

Legtöbb esetben (összesen négy kérdés tekintetében) a brit fiatalok múlták alul a magyar eredményeket, a lengyelek viszont négy esetben teljesítettek jobban, mint a magyar gyerekek.

9. táblázat - Néhány ismeret-itemre adott helyes válaszok aránya (%)

	Alkotmány tartalma	Törvényre vonatkozó, igaz állítás	Mi a törvények funkciója	Több párt funkciója a demokr-ban?	Az ENSZ feladata?	Szakszervezetek funkciója?
GR	80 ↑	73 ↓	81	85 ↑	89	82 ↑
PL	78 ↑	81	84 ↑	82 ↑	89	83 ↑
SWE	70	82	59 ↓	75	91	57 ↓
FI	68	84	78	80 ↑	95 ↑	73 ↑
HU	67	81	77	75	88	68
DE	60 ↓	84 ↑	69 ↓	84 ↑	85	44 ↓
PT	60 ↓	72 ↓	60 ↓	84 ↑	88	75 ↑
UK	37 ↓	83	69 ↓	78	79 ↓	49 ↓

Forrás: CIVED 1999

↓ a magyar eredményekhez képest szignifikánsan alacsonyabb eredmény

↑ a magyar eredményekhez képest szignifikánsan magasabb eredmény

Az alkalmazott tudást mérő négy példakérdés közül a magyar gyerekek számára az antidemokratikus kormányzás felismerése ment a legnehezebben, legtöbben pedig a diszkrimináló szituációt ismerték fel helyesen (10. táblázat). A nem demokratikus kormányzás jelét viszont szinte minden országban a diákok magasabb aránya ismerte fel.

Itthon minden második gyerek ismerte fel helyesen, hogy mi a következménye annak, ha egy országban egy kézben összpontosul a sajtótermékek nagy része, és itt a többi ország teljesítménye is változóbb képet mutat, legkevésbé a portugál (34 százalék), legnagyobb mértékben pedig a lengyel gyerekek (78 százalék) adtak e kérdésre helyes választ.

Végül a korrupció felismerése tekintetében is szinte mindenki jobban teljesített hozzánk képest.

10. táblázat - Néhány ismeret-ítemre adott helyes válaszok aránya (%)

	Antidemokratikus kormány	Mi történik, ha egy kézbe kerül a sajtópiac nagy része?	Korrupció – példa	Diszkrimináció - példa
GR	67 ↑	71 ↑	72 ↑	67
SWE	66 ↑	69 ↑	41 ↓	63
PL	65 ↑	78 ↑	83 ↑	75 ↑
FI	63 ↑	48 ↓	78 ↑	71 ↑
DE	56 ↑	62 ↑	78 ↑	66
PT	55 ↑	34 ↓	64 ↑	68
HU	45	54	54	64
UK	45	49	64 ↑	78 ↑

Forrás: CIVED 1999

↓ a magyar eredményekhez képest szignifikánsan alacsonyabb eredmény

↑ a magyar eredményekhez képest szignifikánsan magasabb eredmény

A kutatás részét képezték olyan feladatok is, amelyekben bizonyos információkat kellett értelmezniük a diákoknak. Az egyik típusfeladat arra vonatkozott, hogy a diákok el tudják-e különíteni egymástól a tény- és véleményállításokat. A másik feladatcsoportban egy politikai hirdetést kellett értelmezniük a gyerekeknek. Meg kellett mondaniuk, hogy ki adta ki a hirdetést és mit gondol az adott párt az adózásról stb.

A diákok a véleményállításokhoz képest valamivel alacsonyabb arányban tudták azonosítani a tényállításokat (11. táblázat). Mindkét feladat kapcsán a portugálok teljesítettek nálunk gyengébben, a görögök és a finnek pedig mindkét esetben jobb eredményeket értek el.

Az interpretációs feladatban általában a svéd, a portugál és a brit diákokhoz hasonlóan teljesítettünk. A részfeladatok közül azok mentek a legkönnyebben, amelyekben olyan információra vonatkoztak a kérdések, amelyek a szövegből is nyilvánvalóak voltak.

A harmadik kérdés arra vonatkozott, hogy a politikai hirdetés alapján mit lehet tudni a párt, állam és gazdaság viszonyát illető véleményéről. Ez a kérdés a hirdetés „továbbgondolását” követelte meg, a választ tehát nem lehetett egyszerűen a hirdetés szövegéből visszakeresni. Ez a két előző kérdéshez képest nagyobb nehézséget okozott, a magyar gyerekek fele nem is tudott rá helyesen válaszolni.

11. táblázat - Néhány interpretációs kérdésre adott helyese válaszok aránya (%)

	Vélemény	Tény	Interpretáció		
			Kitől származik az információ	Mit gondolnak az írók a magas adókról?	Mi mellett áll a hirdető párt?
GR	69 ↑	53 ↑	73 ↓	71 ↓	61 ↑
UK	64 ↑	54	75	78	58 ↑
FI	62 ↑	68 ↑	85 ↑	84 ↑	52
PL	61 ↑	50	58 ↓	81	71 ↑
SWE	58	54 ↑	73	75	62 ↑
HU	53	48	78	77	49
PT	45 ↓	25 ↓	55 ↓	77	51
DE	42 ↓	53	81 ↑	77	48

Forrás: CIVED 1999

↓ a magyar eredményekhez képest szignifikánsan alacsonyabb eredmény

↑ a magyar eredményekhez képest szignifikánsan magasabb eredmény

VII. A fiatalok állampolgári készségei

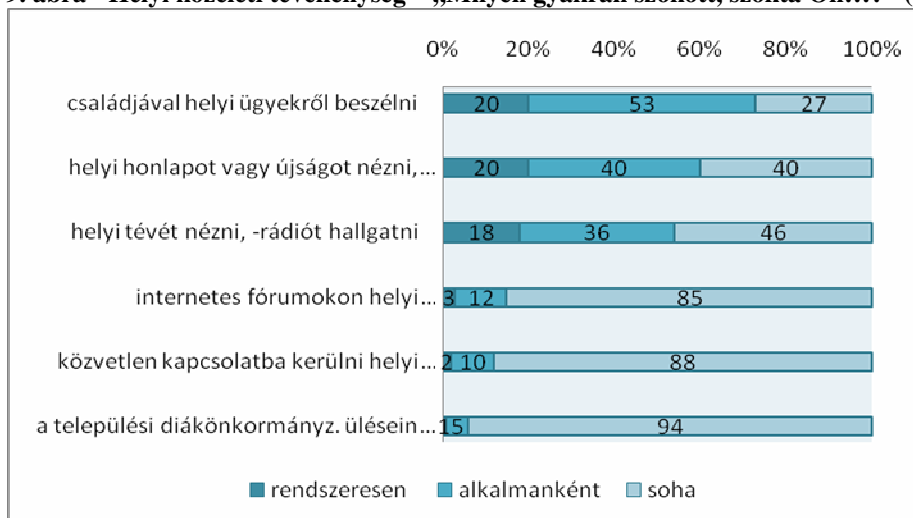
Az aktív állampolgári magatartás alapfeltétele a tájékozottság, a közügyekben való eligazodás készsége, a jó kommunikációs képességek, a konfliktuskezelésre, a tájékozott döntéshozatalra való készség, a kreativitás, a kritikai gondolkodás stb. is, ez utóbbiakkal párhuzamosan pedig a vállalkozókészség, a versenyhelyzetek kezelésének készsége.

Első körben érdemes figyelmet szentelni a fiatalok kommunikációs és tájékozódási szokásainak. Szabó és Örkény (1998) vizsgálata kísérletet tett a fiatalok kommunikációs struktúráinak feltárására és arra, hogy azon belül a politikai és gazdasági témák elhelyezkedését is megvizsgálja. Az eredmények szerint a kutatásban felsorolt témák mindegyikéről inkább beszélgettek a fiatalok az iskolán kívül, így a politikai pártokról és az ország gazdasági helyzetéről is általában a családban, illetve szüleikkel beszélgetnek a megkérdezettek. A szakmunkástanulók körében azonban a gimnazistákhoz és a szakközépiskolásokhoz képest is alacsonyabb a politikáról akár szülőikkel, akár családtagokkal beszélgetők aránya. A gimnazisták és a szakközépiskolások kommunikációs profilja közelebb állt egymáshoz, a szakmunkások nemcsak a politikáról, hanem más témákról is alacsonyabb arányban beszélgettek akár családban, akár barátokkal, akár a tanárokkal. A kommunikációelemzés fő tanulsága az volt, hogy az iskolai kommunikáció a szakmai tudás átadására, információközvetítésre korlátozódik és az oktatási intézmények nem igazán vállalják fel a politikai és erkölcsi szocializáció tevékenységét.

Az Ifjúság felvételek eredményei szerint a 15–29 évesek majdnem háromnegyede beszélget rendszeresen vagy alkalmanként családjával helyi ügyekről (9. ábra). 60 százalékuk legalább alkalmanként elolvassa a helyi újságot, vagy megnézi a helyi honlapot, közel felük pedig legalább alkalmanként belenéz, vagy belehallgat a helyi televízió, illetve rádió műsoraiba. Az alkalmankénti internetes véleménynyilvánítás viszont már csak a fiataloknak 15 százalékát jellemzi. Ennél is kevesebben, mindössze 12 százalék kerül legalább alkalmanként közvetlen kapcsolatba helyi politikusokkal. 6 százalék vesz részt legalább alkalmanként a települési diákönkormányzat vagy ifjúsági önkormányzat munkájában.

A tájékozódás településméret és a korábbiakhoz hasonlóan iskolázottság függő. Minél kisebb a helyi közösség, és minél magasabb a kérdezett iskolai végzettsége, annál valószínűbb, hogy tájékozódik közügyekben és részt vesz azok alakításában.

9. ábra - Helyi közéleti tevékenység – „Milyen gyakran szokott, szokta Ön...?” (%)

Forrás: Ifjúság 2008 Gyorsjelentés

Az ESS kérdéssorában szintén kiemelt figyelmet kaptak a médiával kapcsolatos kérdések, ezeken belül pedig arra is rákérdeztek, hogy a válaszadók mennyi időt töltenek egy átlagos hétköznapon kifejezetten politikai tartalmú, illetve a közélet kérdéseivel foglalkozó médiatermékek (televízió, rádió és írott sajtón keresztül) fogyasztásával.

A fiatalok szinte mindenhol a maximum fél órás napi fogyasztást jelölték meg legmagasabb arányban az összes médium esetében (12. táblázat). Ez alól csupán két kivételt említhetünk 2001-ből, Portugáliát, ahol a televíziós politikafogyasztás kapcsán a válaszadók lényegesen többen jelölték meg a fél-egy órás sávot, mint a maximum fél órás időtartamot, valamint az Egyesült Királyságot és Ukrajnát, ahol az imént említett két kategóriába a válaszadók közel azonos arányban pozícionálták magukat.

Minden médium esetében a görög fiatalok körében volt a legmagasabb azok aránya, akik az adott csatornán keresztül egyáltalán nem informálódnak politikáról, közéletről. Televízió keresztül harmaduk, rádió keresztül pedig háromnegyedük nem hallgat politikai és közéleti jellegű műsorokat, ugyancsak harmaduk pedig az írott sajtón keresztül nem informálódik egyáltalán. A portugálokról ennek pont az ellenkezője mondható el, vagyis ők általában azon államok közé sorolhatók, ahol a legnagyobb arányban néznek vagy hallgatnak egy óránál tovább tartó politikai műsorokat a tévében vagy rádióban.

12. táblázat - Mennyi időt tölt egy átlagos hétköznapon politikával kapcsolatos informálódással? (%)

		2001				2008			
		0	0-0,5	0,5 –1	1-	0	0-0,5	0,5 –1	1-
TV	CZ	14	44	31	11	22	50	23	5
	DE	9	59	25	7	11	62	22	5
	EE	10	47	34	9	7	42	38	13
	FI	5	54	35	6	10	61	27	3
	UK	14	38	36	12	26	38	26	10
	GR	30	33	26	11	33	42	19	5
	HU	14	53	28	6	17	50	27	6
	PL	8	46	35	10	14	52	26	7
	PT	6	28	40	25	16	44	23	17
	SE	10	54	28	8	20	56	20	5
	SI	16	50	28	7	18	50	28	5
	SK	16	47	32	6	24	41	25	11
UA	15	32	34	18	23	48	16	13	
RÁDIÓ	CZ	28	43	23	6	38	43	13	6
	DE	15	59	17	9	16	65	14	5
	EE	23	51	18	9	21	52	17	11
	FI	29	51	15	5	24	57	14	5
	UK	33	42	20	5	33	46	13	8
	GR	77	17	4	3	86	11	3	0
	HU	22	58	13	7	36	51	10	3
	PL	16	47	23	14	21	49	21	9
	PT	31	37	18	15	36	41	12	11
	SE	32	43	18	7	27	51	15	9
	SI	43	43	10	4	33	48	11	9
	SK	28	42	22	7	28	53	16	4

	UA	25	42	25	8	36	40	11	14
	CZ	24	68	8	0	31	61	6	1
	DE	15	70	11	4	17	74	9	0
	EE	17	70	10	3	13	63	19	5
	FI	17	75	8	1	16	71	12	1
	UK	31	59	7	3	30	58	7	5
	GR	36	55	4	6	55	36	10	0
ÚJSÁG	HU	35	56	5	4	39	53	8	0
	PL	35	55	9	1	37	54	9	0
	PT	26	50	21	4	20	60	17	3
	SE	21	68	10	2	21	66	12	2
	SI	41	52	6	1	38	56	5	1
	SK	34	56	8	2	28	68	3	1
	UA	27	61	9	4	29	65	6	1

Forrás: ESS (2001; 2008)

Nem meglepő módon, az egyes médiumok közül a televízió a legnépszerűbb, majd a rádió következik, végül pedig az írott sajtó, amennyiben a népszerűséget azzal mérjük, hogy melyik médium esetében a legalacsonyabb az adott csatornán politikát egyáltalán nem fogyasztók aránya. A két felvétel eredményei közötti eltérés a lengyel, a szlovén és a magyar adatok kivételével az összes többi ország esetében szignifikánsan különbözött, a tendencia pedig szinte mindenütt az volt, hogy 2006-ra tágabb lett a tévében politikát nem fogyasztók tábora. A politikai tévéműsorokat hosszan nézők 2008-ban a portugál és ukrán fiatalok körében voltak jelen a legmagasabb arányban.

A rádióhallgatás tekintetében a görögök kiugró adatai után a szlovénok, portugálok, britek és svédok körében volt a legmagasabb az e médiumon keresztül nem informálódók aránya, bár az utóbbi országok értékei mindössze feleakkorák, mint amekkorát a görög fiatalok körében tapasztaltunk. A rádión keresztül legtöbbit informálódók a televízió esetében tapasztalhatóhoz hasonlóan az ukrán és a portugál fiatalok között vannak a legtöbben. A két felvétel közötti a rádiós politikahallgatás népszerűsége általában csökkent a vizsgált országokban.

Végül az írott sajtóról is szót kell ejtenünk. Ebben a kategóriában a másik két médiumhoz képest jóval többen „célozták be” maguknak a 0-fél órás fogyasztási sávot. A nem fogyasztók aránya itt mindkét felvétel esetében a görögök mellett a britek, a magyar és a lengyel fiatalok körében a legnagyobb. A legintenzívebben fogyasztóknak 2001-ben a portugálok, 2008-ban viszont az észtek számítanak. A két felvétel között nem voltak jelentős elmozdulások az írott sajtón keresztül politikát nem fogyasztók arányában, az egyetlen kivétel Görögország, ahol nőtt az írott politikai sajtót nem olvasók aránya. Igaz, a görögöknél azok aránya is nőtt, akik viszonylag huzamosabb ideig, fél-egy órát olvastak naponta politikai sajtót.

Az itthoni médiafogyasztásban nem következett be nagy változás a 2001-es felvétel eredményeihez képest, egyedül azok aránya növekedett, akik nem hallgatnak rádiós politikai műsorokat. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy sajnálatos módon a kutatás nem érintette az internetes tájékozódást, ami a fiatalok esetében vélhetően egyre jelentősebb szerepet játszik a tájékozódásban.

A kommunikációs és informálódási szokásokra irányuló kutatások nem tárják fel az információ befogadásának „minőségét”, a korábbiakban, a CIVED kutatási eredmények alapján azonban már láttuk, hogy a hazai diákok számára az információfeldolgozás területén valamivel gyengébben teljesítettek, mint a lexikális ismeretek tekintetében. Ez összecseng a hazai diákok nemzetközi méréseken elért kompetenciaeredményeivel is.

A 15 évesek körében végzett PISA vizsgálatban utoljára 2000-ben volt a szövegértés a prioritás. Ez azt jelenti, hogy abban az évben nagyobb hangsúlyt fektettek e kompetencia mérésére. A diákokat eredményeik alapján öt képességszintre sorolták be. Az alábbi táblázat a 2000 és 2006 évi mérések hazai és nemzetközi szinteredményeit szemlélteti. A számok tanúsága szerint eredményeink nem rosszabbak az OECD átlagnál, ugyanakkor mindkét évben majdnem identikus adatsoraink vannak, ami azt jelenti, hogy a két felvétel között eltelt hat évben lényegében nem történt változás. Mindkét mért évben a gyerekek közel negyede éri el maximum az 1. képességszintet, ami nem azt jelenti, hogy egyáltalán nem tudnak olvasni, hanem, azt, hogy az olvasott szöveget nem tudják értelmezni, nem tudják információként hasznosítani. Sőt, ezeknek a gyerekek a 7 százaléka még az első szintet sem éri el (13. táblázat). Összehasonlításként megemlíjtük, hogy a briteknél az első képességszinten lévők aránya majdnem feleakkora, 13 százalék, a svédekénél 12, a finneknél pedig 7 százalék. A hazai eredmények a német, a görög, és a lengyel adatokhoz hasonlóak, a Portugáloknál pedig 27 százalék a legfeljebb az első képességszintet elérők aránya.

13. táblázat - A magyar diákok eloszlása képességszintek szerint a PISA 2000 és 2006 szövegértés eredményei alapján, illetve az OECD országok diákjainak képességszintek szerinti eloszlása a PISA 2006 szövegértés eredményei alapján (%)

A képességszint jellemzése	Magyarország		OECD
	2000	2006	2006
(5) Hipotézisalkotásra képes, Képes kritikai megítélésre, Képes a szereplők cselekedeteit objektív-szubjektív szempontok alapján értelmezni	5	5	10
(4) Megtalál beágyazott információt, Képes kritikai megítélésre, A történetek szereplőinek érzelmei és cselekedetei között kapcsolatot tud találni, Motivációkat tud értelmezni, stiláris jellegzetességekről véleményt tud alkotni	23	24	29
(3) Képes a szöveg alapján mindennapi élete összefüggéseit felismerni, Kb. ez a szint szükséges a sikeres középiskolához	52	54	57
(2) Gyenge, Képes információ visszakeresésére és felismer egyszerű szövegbeli összefüggéseket, de új és szokatlan szöveget nem nagyon tud önállóan feldolgozni	77	79	80
(1) Szövegértési képességeiket nem tudják információszerzésre használni	23 (7) ³	21 (7)	20 (7)

Forrás: Vári 2003, PISA 2006

A fiatalabb, 4. osztályos gyermekek körében végzett PIRLS vizsgálat eddigi két felvételében (2001, 2006) hazánk is részt vett (PIRLS 2006). Ebben a vizsgálatban a gyermekek olyan készségeit teszik próbára, mint a konkrét információk felismerése, visszakeresése, egyenes következtetések levonása, adatok és gondolatok értelmezése, összefoglalása, a szöveg nyelvi, tartalmi és szerkesztésbeli elemeinek mérlegelése, értékelése.

A kutatások eredményei szerint a hazai diákok nemcsak hogy az átlagnál jobban teljesítettek, hiszen az átlagos 500 helyett átlag 551 pontot értek el, de azt is tapasztalhattuk, hogy az eredmények 2006-ban jelentős mértékben jobbak voltak, mint 2001-ben. Sőt a legutóbbi méréskor többen ütötték meg a kiváló képességszintet, mint az első felvétel alkalmával. A tapasztalat azt mutatja, hogy hazai diákok könnyebben birkóznak meg az értelmezést, összefoglalást igénylő feladatokkal, az információ-visszakeresés és a következtetések levonása viszont már nehezebben megy. A kutatók sem tisztázták eddig, hogy a kétféle mérés esetében mutatkozó teljesítmény eltérésnek mi az oka, de sokan látják ezt az eltérő kérdésseltevésben és még inkább abban, hogy a negyedik évfolyamon a gyerekek

³ Zárójelben azok aránya, akik az 1. képességszintet sem érik el

még egy egységesebb iskolastruktúrában vannak, a szelekció még nem annyira feltűnő mint a későbbi szakaszokban.

A tájékozódási és kommunikációs készségek mellett az állampolgári készségek fontos elemeként említettük a versenyhelyzetek kezelésének készségét és a vállalkozókészséget is.

A magyar gyerekek versenyhelyzetben való viselkedését és versenyhez való viszonyulását Fülöp Márta több nemzetközi vizsgálat kapcsán is elemezte (Smart et al. 2005). Fókuszcsoportos interjúkkal magyar, brit és szlovén gyerekek versenypercepcióját hasonlította össze. A magyar gyerekek a tapasztalatok szerint sokkal inkább számoltak be arról, hogy a tanárok ösztönzik a versenyeken való részvételt és hogy sok ilyen esemény is zajlik az iskolákban. A másik két ország diákjaihoz képest sokkal inkább volt jellemző rájuk az is, hogy a versenyhelyzeteket saját, iskolán kívüli élethelyzeteikben is felismerték. A verseny kapcsán hangsúlyosan jelent meg a diákok beszámolóiban a mindenáron nyerni akarás vágya, a kooperáció azonban a kevesebbszer említett fogalmak között volt. Bár a beszámolókból az derült ki, hogy a tanárok ösztönzik a kooperációt, annak lényegi vonása nem az együtt végzett tevékenység, a problémák közös megoldása stb., hanem a többiekkel szembeni szabályos magatartás, a jó, illetve helyes viselkedés.

A fiatalok vállalkozói hajlandóságát nemzetközi szinten a WVS adatain keresztül vizsgálhatjuk. Lengyel (2009) a WVS legfrissebb, ötödik hullámán vizsgálta a potenciális vállalkozók társadalmi összetételét. Az unió 27 országára vonatkozóan a potenciális vállalkozók felét a 34 év alattiak teszik ki. Iskolai végzettség szerint a potenciális vállalkozók több mint fele közép, több mint harmada pedig felsőfokú végzettségű. Lengyel eredményei szerint az európai diákok átlag fölött választották a vállalkozás lehetőségét, hiszen népességbeli arányukhoz (9%) képest kétszer akkora arányban vannak azok között, akik potenciálisan vállalkoznának. Az egyéni teljesítmény és önállóság tehát vonzó a diákok számára.

Az Ifjúság 2004 adatai szerint a kérdezés idején a hazai fiatalok 2 százaléka volt önálló vállalkozó vagy társas vállalkozás tagja. Összesen pedig 3 százaléknak szerepelt a legfontosabb tervei között a vállalkozás indítása. Az összes válaszadó 1 százaléka tesz félre pénzt vállalkozás indítására, a takarékoskodókön belül pedig ez 3 százalékot jelent. Az alacsony arányok azonban nagy valószínűséggel nem a vállalkozói létformával kapcsolatos elégedetlenségből erednek, hiszen az Ifjúság 2004 vállalkozói az átlagnál elégedettebbek munkájuk különböző aspektusaival (14. táblázat).

14. Táblázat - Mennyire elégedett munkájával a következő szempontok alapján? (1: egyáltalán nem elégedett, 5: nagyon elégedett)

	Átlag – dolgozók összesen	Átlag – vállalkozók
...fizetésével	3,02	3,24
...a munka érdekességével	3,71	4,23
...a szakmai fejlődési lehetőségekkel	3,21	3,63
... a munka önállóságával	3,97	4,52
... a munkakörülményekkel	3,7	4,13
... a munkaidő beosztásával	3,69	3,95

Forrás: Ifjúság 2004

VIII. A fiatalok attitűdjei

A Kerr-i állampolgárság fogalom attitűd pillére a politikával és az állampolgári részvétellel kapcsolatos attitűdöket (bizalom, a politikai/állampolgári részvétel eredményességében való hit, a politikai érdeklődés stb.), valamint mások elfogadásának képességét jelenti.

1. Bizalom

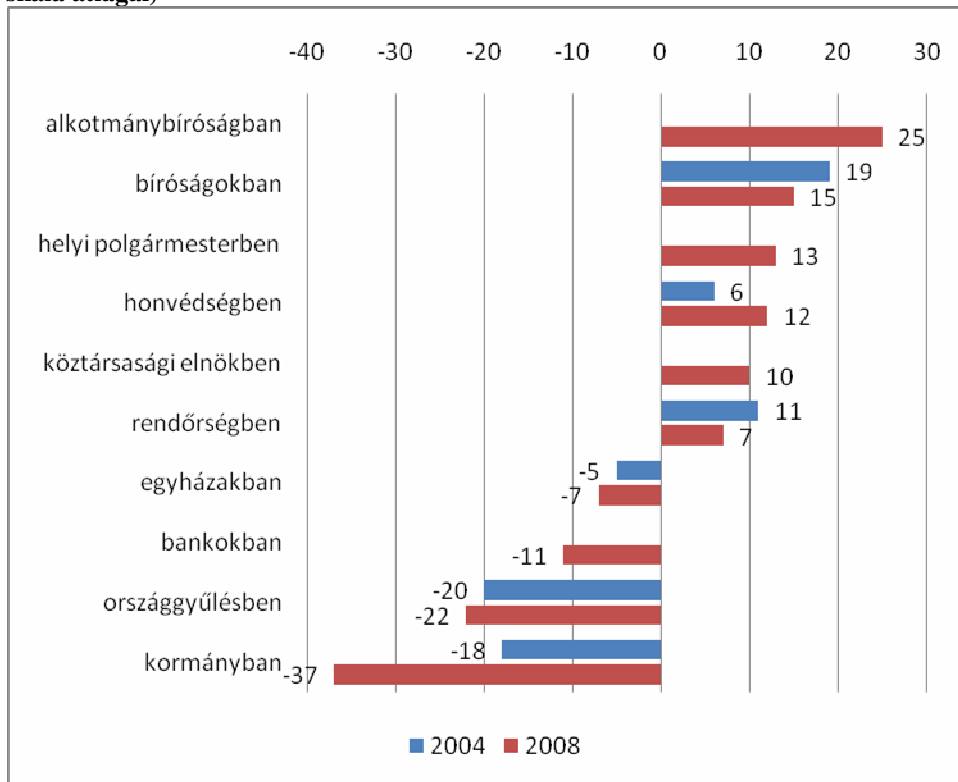
A WVS kutatássorozat a magyarok bizalomhiányos állapotát mutatta ki, ugyanakkor az aktív állampolgárság szempontjából kiemelten fontos, hogy mekkora a bizalom az egyes közintézmények felé. Megjegyzendő azonban, hogy nemcsak a bizalomhiány, de a túlzott bizalom is az állampolgári aktív szerep megélésének csökkenését eredményezheti. Előbbi azért, mert azt az érzést kelti az emberben, hogy úgy sincs értelme a közintézmények felé fordulni. Ez ahhoz vezet, hogy csak a legszükségesebb kapcsolatfelvétel történik meg, de arról szó sem lehet, hogy az illető esetleg megpróbáljon részt venni bármilyen köztevékenységben. A másik véglet esetén viszont a túlzott bizalom a kritikus megközelítés hiányával járhat együtt.

A négyévente végzett Ifjúság vizsgálatok sorra az egyes köz- és civil intézmények iránti bizalmatlanságot rögzítették. 2004-ben az országgyűléssel és a kormánnyal szemben voltak a legbizalmatlanabbak a válaszadók (10. ábra). 2008-ban olyan intézményeket is bevontak a vizsgálatba, mint például a bankok, biztosítók vagy a köztársasági elnök. A tíz intézmény közül négy található a negatív, hat pedig a pozitív tartományban. 2004 óta a kormány megítélése romlott a legnagyobb mértékben, az egyházak és az Országgyűlés iránti bizalom pedig nem változott, mindkét utóbbi intézmény a negatív tartományban található, ami jelzi, hogy a válaszadók nem bíznak ezekben. A bankok és biztosítók szintén a negatív tartományban helyezkednek el.

2004-hez képest egyedül a honvédség bizalmi indexe emelkedett, még hozzá igen jelentősen: 5,6 pontról 11,9 pontra. Ezt a kutatók annak tulajdonítják, hogy láthatóvá vált a katonák mind nemzetközi, mind hazai szerepvállalása. A honvédség elismert módon állt helyt külföldi missziókban, és itthon is, árvizek, belvizek, természeti katasztrófák esetén. Bár a rendőrség és a bíróságok korábban is a pozitív bizalmi tartományban helyezkedtek el, megítélésük romlott.

A 2008-ban először vizsgált intézmények közül az Alkotmánybíróság megítélése a legpozitívabb, és érdekes módon a polgármesterekbe vetett bizalom is pozitív előjelű. Végül a köztársasági elnök bizalmi indexe valamivel elmarad a helyi polgármesterekétől és a honvédségétől is.

10. ábra - A köztársaság intézményeibe vetett bizalom 2004-2008, „Mennyire bízik az.....?” (±100 fokú skála átlagai)

Forrás: Ifjúság 2008 Gyorsjelentés

2. A politikával kapcsolatos érzelmek, attitűdök

A politikai szereplők iránti bizalomhiány minden bizonnyal összefüggésben áll a politikát általában körülvevő, negatív érzelmekkel, illetve érdektelenséggel.

Az Iskola és demokrácia (2005) című kutatásban a fiatalok „mindössze” harmada gondolta azt, hogy a politikának nincs semmi haszna, és közel kétszer akkora arányban mondták azt, hogy a politikai pártok csak arra jók, hogy a politikusok a maguk karrierjét építsék.

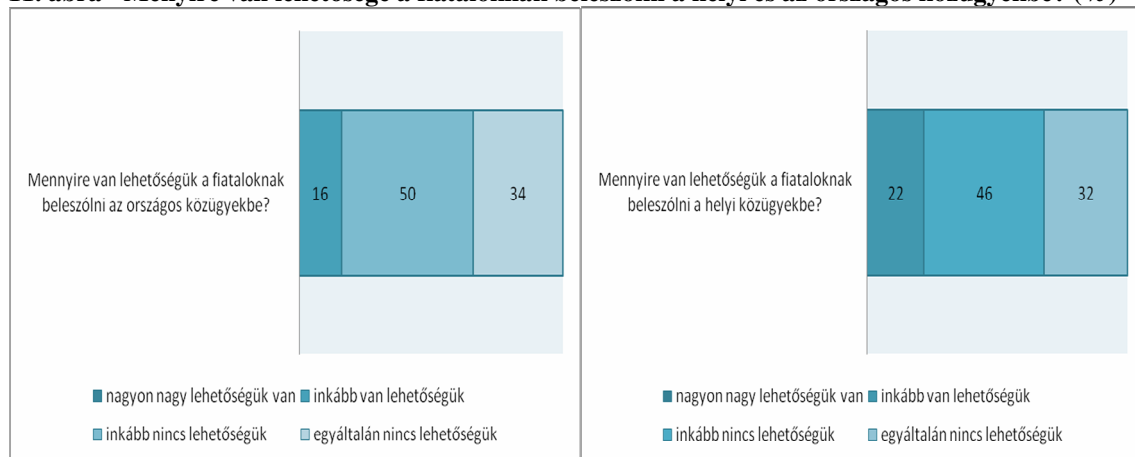
Szabó és Örkény (1998) kutatásában a politikával kapcsolatos érzelmeket egy 35 kifejezésből álló lista segítségével vizsgálták, mely lista elemeiről a diákoknak azt kellett megmondaniuk, hogy az adott kifejezés kapcsán eszükbe jutó jelenséget szeretik-e vagy nem. A kifejezések a politika széles spektrumát átfogták, szerepeltek köztük intézmények, ideológiák, szimbólumok, tisztségek és tisztségeket betöltő személyek, politizálási formák, nemzetek és etnikumok. A diákok jó része esetenként nem tudta eldönteni, hogy az adott fogalmat hogyan értékelje, ami ismerethiány eredménye is lehet, de a bizonytalanságot is jelzi. A 35 fogalmat a kutatók hat tematikus egységbe rendezték (közhatalmi funkciók és szereplők; politikai alapintézmények; politikai pártok képviselői; politikai ideológiák és orientációk; szimbolikus és materiális értékek; kisebbségek). Az eredmények szerint a diákok szinte az összes tematikus egységhez negatívan viszonyultak, az egyedüli kivétel a materiális javak köre volt. Az eltérő iskolatípusokban tanuló diákok között csak a politikai pártok képviselőinek megítélésében nem volt különbség, azokhoz mindannyian azonos mértékben negatívan viszonyultak. A többi tematikával kapcsolatban a gimnazisták bizonyultak a legkevésbé negatívnak, a szakmunkástanulók a legelutasítóbbnak, a szakiskolások pedig a két csoport között helyezkedtek el.

Az Ifjúság kutatás eredményei szintén alátámasztották a „politikát körülengő” negatív érzelmeket a fiatalok körében. A 15-29 éves korosztály nagyjából háromnegyede úgy érzi, hogy a politikusokat nem érdekli igazán a fiatalok véleménye. Sőt azt gondolják, hogy az országos politikusok még a helyi politikusoknál is kevésbé figyelnek az ifjúság álláspontjára. Nem meglepő ezek után, hogy a megkérdezettek úgy érzik, nincs beleszólásuk a közügyekbe, különösen az országos ügyekbe (11. ábra).

A közügyekbe való beleszólás lehetőségéről alkotott vélemény a kutatók várakozásaival ellentétben nem függött az állandó lakóhely településtípusától. A magasabb iskolai végzettségű kérdezettek azonban nagyobb valószínűséggel gondolták azt, hogy a fiataloknak van lehetőségük beleszólni az országos, illetve a helyi közügyekbe, igaz, még a diplomásoknak is csak kb. a negyede vélekedett így. Hasonlóképpen azok, akik tájékozódnak, kétszer akkora arányban vélekedtek úgy, hogy van lehetőségük a politikába való beleszólásra és arról is pozitívabb volt a véleményük, hogy a politikusokat mennyire érdekli a 15–29 évesek véleménye.

11. ábra - Mennyire van lehetősége a fiataloknak beleszólni a helyi és az országos közügyekbe? (%)

Forrás: Ifjúság 2008 Gyorsjelentés

3. A politikai érdeklődés

Az eddig elmondottak tükrében nem meglepő, hogy a fiatal korosztályt nem igazán érdekli a politika. Szabó és Örkény (1998) kutatásában a vizsgált középiskolás diákok 62 százaléka mondta, hogy inkább nem vagy egyáltalán nem érdekli a politika. A politikai érdeklődést egy komplex modellben elemezve, melybe a politikai tudást, a politikai érzelmeket, a hírfogyasztást, a nemet és a családi hátteret is bevonták, azt találták, hogy míg a gimnáziumban és a szakközépiskolában a hírfogyasztás sűrűsége, addig a szakmunkásképzőben az érzelmi viszonyulás a politikai érdeklődés legbefolyásosabb tényezője. A politika legfontosabb céljának a vizsgálat alkalmával, iskolatípustól függetlenül legtöbben a rend fenntartását és az áremelkedés visszaszorítását tartották a diákok, az olyan posztmaterális értékeket, mint a szólásszabadság, sokkal kevesebben nevezték meg első helyen.

Az Ifjúság kutatás szintén arra mutatott rá, hogy a fiatal korcsoportok politikai érdeklődése és aktivitása igen alacsony és szintje még a választási kampányok időszakára sem változott lényegesen. Bár a 2008-as vizsgálatban a kutatók azt várták, hogy a 2006-os és az azutáni politikai események hatására kimutatható lesz a fiatalok érdeklődésének és aktivitásának növekedése, ez a feltevés nem igazolódott be. A megkérdezettek 60 százalékát nem, vagy egyáltalán nem érdekelte a politika. Közepes intenzitású érdeklődés a válaszadók

mintegy 30, intenzívebb érdeklődés 9 százalékukat jellemezte. Összességében az mondható, hogy a fiatalok politikai érdeklődése 2000 és 2008 között lényegében nem változott. A politikai érdeklődés és az iskolai végzettség összefüggése mindhárom felvételben jelentősnek bizonyult, vagyis a magasabb végzettségű válaszadók nagyobb érdeklődést tanúsítanak a politika iránt, mint az alacsonyabb végzettségűek.

Fontos azonban megjegyezni, hogy a magyar fiatalok politikai érdeklődéshiánya nem egyedi jelenség. Az ESS adatfelvételeikor a politikai érdeklődést egy négy fokozatú skálán mérték, amelynek 1-es értéke magas fokú érdeklődést, 4-es értéke pedig teljes érdektelenséget fejezett ki.

A válaszokból első ránézésre kitűnik, hogy a fiatalok körében a politika iránt közömbösek aránya mindkét mért évben a válaszadók közel egy tizedét teszi ki a vizsgált országokban, és az arányok igen széles sávban szóródnak, hiszen a közömbösek legmagasabb arányai elérik a 41 (Spanyolország 2001) és 49 százalékot (Csehország 2006) (15. táblázat).

Míg a nem érdeklődők az első évben feltűnően magas arányban voltak jelen a mediterrán országokban és az íreknél, 2006/2008-ra Cseh- és Magyarország is beérte őket. Sőt, míg a korábban legrosszabb eredményekkel rendelkező spanyoloknál és az olaszoknál csökkent az érdektelenek aránya, addig a cseh fiatalok az „élre törtek”, hiszen közel felük nem mutat érdeklődést a politika iránt.

A legkevésbé érdeklődők aránya általában az északi és néhány nyugat európai országban a legalacsonyabb mindegyik felvétel esetében. Hollandia és Svédország esetében ugyan nőtt az érdektelenek aránya, de a többi északi és nyugati ország általában a korábbiakhoz hasonló eredményeket mutatott, illetve néhány országban (pl. Németország, Franciaország, Egyesült Királyság és Belgium) az érdektelenek arányának csökkenése látszik.

A két mért év az új uniós tagok esetében a csatlakozás előtti, illetve utáni időszakra esik. Ezekben az államokban jól látszik a politikával kapcsolatos érdektelenség növekedése a fiatalok körében. A cseh fiataloknál az érdektelenek aránya több mint kétszeresére (22-ről 49 százalékra) nőtt, és hazánkban is majdnem megduplázódott (23-36 százalék). A legkisebb növekedés Szlovéniában figyelhető meg. Elhamarkodott lenne azonban ezeket az aránycsökkenéseket (teljes mértékben) az uniós csatlakozással, illetve a következményeivel kapcsolatos esetleges elégedetlenséggel magyarázni. Ennek bizonyításához nem áll rendelkezésre elég adat, az viszont szembe tűnő, hogy a többi országban nem találkozunk a fiatalok hasonló mértékű kiábrándulásával. A régi tagállamok közül négy esetében nem történt számottevő változás, a fennmaradó országok felében csökkent, felében pedig nőtt az érdektelenek aránya.

**15. táblázat - Mennyire érdekli Önt a politika? (%) (1: nagyon érdekel; 4: egyáltalán nem érdekel)
A fiatalok válaszainak megoszlása**

	2001					2006/2008*				
	1	2	3	4	N	1	2	3	4	N
Csehország	1	17	60	22	145	1	6	44	49	470
Görögország	5	17	39	39	348	6	14	37	43	312
Írország	5	29	32	34	338	2	27	30	41	286
Portugália	10	26	35	29	287	3	28	29	41	346*
Magyarország	4	27	46	23	281	3	16	45	36	243*
Olaszország	5	17	39	39	158	2	22	41	35	246
Spanyolország	4	15	40	41	304	5	17	44	34	385*
Szlovénia	2	23	49	26	294	4	31	36	30	216*
Lengyelország	2	25	53	20	497	2	23	47	27	342*
Luxemburg	6	22	39	33	351	3	25	46	26	363
Szlovákia	-	-	-	-	-	3	15	57	25	240*
Norvégia	7	22	57	14	255	4	15	59	22	226*

Ukrajna	-	-	-	-	-	2	23	53	22	279
Belgium	3	29	43	25	323	4	34	41	21	299*
Egyesült Kir.	5	38	33	24	303	8	38	35	19	339*
Franciaország	8	24	43	25	205	7	33	42	18	350*
Hollandia	10	44	36	10	329	4	51	28	18	242*
Észtország	-	-	-	-	-	5	25	53	17	271*
Svájc	4	40	40	16	327	12	30	42	16	263*
Svédország	10	38	39	13	310	8	40	35	16	285*
Ausztria	10	38	36	16	342	11	29	45	15	599
Finnország	1	30	55	14	369	5	35	47	14	335*
Dánia	7	41	43	9	197	15	39	36	10	191*
Németország	7	37	44	12	385	6	34	53	7	329*

Forrás: ESS (2001; 2006/2008)

-Az ország nem vett részt a kutatásban

* 2008-as adatok

A fiatalok eredményeit néhány állam példáján keresztül az idősebb korosztály eredményeivel is összevethetjük. A politikai érdeklődés tekintetében Portugália kivételével az idősebbek mindenütt magasabb arányban érdeklődnek a politika iránt, mint a fiatalabbak, és alacsonyabb körökben az inkább nem érdeklődők, illetve teljesen érdektelenek aránya is (16. táblázat). A politikai érdeklődés hiánya lehet generációs jelenség, hiszen az idősebb korosztályokat közvetlenebbül érintik a politikai döntések, ugyanakkor az a tény, hogy a fiatalok körében a kiábrándulás növekedésének jelei mutatkoztak, figyelmet érdemel.

16. táblázat - Mennyire érdekli Önt a politika? (%) (1: nagyon érdekel; 4: egyáltalán nem érdekel)

	2001				2008				
	1	2	3	4	1	2	3	4	
CZ	1	17	60	22	1	6	44	49	CZ
	5	28	51	16	4	17	58	21	
DE	7	37	44	12	6	34	53	7	DE
	23	44	28	5	20	45	30	5	
EE	3	23	55	20	5	25	53	17	EE
	7	33	45	16	9	39	40	12	
FI	1	30	55	14	5	35	47	14	FI
	9	41	39	11	9	41	40	10	
GR	5	18	39	39	6	14	37	43	GR
	10	23	34	33	10	25	36	29	
HU	4	27	46	23	3	16	45	36	HU
	9	40	35	16	9	32	36	24	
PL	1	25	53	20	2	23	47	27	PL
	6	38	40	16	8	38	37	17	
PT	10	26	35	29	3	28	29	41	PT
	8	28	32	32	4	24	33	39	
SE	10	38	39	13	8	40	35	16	SE
	13	47	32	9	14	47	32	7	
SI	2	22	49	26	4	31	36	30	SI
	7	38	34	20	8	44	35	13	
SK	4	18	57	22	3	15	57	25	SK
	7	33	47	13	9	36	42	13	
UA	5	38	43	14	2	23	53	22	UA
	23	45	26	6	12	38	36	13	
UK	5	38	33	24	8	38	35	19	UK
	11	42	31	16	14	45	27	14	

Forrás: ESS (2001; 2008)

25 év alatti válaszadók arányai; 25 év fölötti válaszadók arányai

Mivel a jelenség háttérében szerepet játszhat az, hogy mennyire értik a válaszadók a politikát, ezért vetettünk egy pillantást az ezt megragadó változóra is. A kérdés itt arra vonatkozott, hogy egy öt fokozatú skálán (1-soha; 5-mindig) értékelje a válaszadó, hogy milyen gyakran érzi nehéznek a politika megértését. Mindkét évben a vizsgált államok fiatal válaszadóinak kicsivel kevesebb, mint a harmada találkozott gyakran vagy rendszeresen a politika megértésének nehézségével, legkevesebben Észtországban és Szlovákiában. A legmagasabb arányok pedig mindkét felvétel alkalmával az 50 százalékot is jócskán meghaladják. Eredményeink szerint a finnek és a görögök körében voltak a legtöbben, akiknek gyakran okozott nehézséget a politika megértése (17. táblázat). A politika megértésével rendszeresen küzdők aránya tehát nem feltétlenül azokban az országokban lesz a legmagasabb, ahol a politika iránt nem érdeklődők tábora is tetemes. Előzőleg láttuk, hogy a finneknél elég alacsony a politikával kapcsolatban érdektelenek aránya, viszont úgy tűnik, hogy sokaknak okoz gondot a politika megértése. Görögországban viszont mind az érdektelenek, mind a politika megértésével küszködők igen magas arányban vannak, jóllehet utóbbiak tábora 2008-ra 10 százalékkal csökkent.

A két mért év között Ukrajnában és hazánkban emelkedett jelentős mértékben a politika megértésével küzdők aránya, 9 és 16 százalékkal. Az új tagállamok közül Lengyel- és Észtországban csökkent a politikát nem értők aránya, Csehországban viszont változatlanul a fiatalok fele nyilatkozott úgy, hogy nem érti a politikát. A többi általunk kiemelt posztoszocialista államban viszont egyértelműen romlottak az eredmények.

17. táblázat - Milyen gyakran tartja bonyolultnak a politika megértését? (%) (1: szinte soha; 3: szinte mindig)

	2001			2008			
	1	2	3	1	2	3	
CZ	16	37	47	19	33	49	CZ
	24	45	32	20	40	40	
DE	24	42	34	19	43	38	DE
	35	41	25	30	42	28	
EE	25	42	33	24	48	28	EE
	24	37	39	27	42	31	
FI	13	38	49	14	36	50	FI
	21	30	48	25	32	43	
GR	18	17	65	18	27	55	GR
	18	19	63	32	26	43	
HU	29	36	35	18	31	51	HU
	29	33	38	24	30	46	
PL	19	34	47	23	36	41	PL
	23	33	44	24	31	44	
PT	31	31	38	17	42	41	PT
	23	36	41	22	36	43	
SE	29	33	38	26	35	39	SE
	34	40	26	36	38	26	
SI	21	43	37	20	39	41	SI
	28	36	35	26	40	34	
SK	26	44	31	26	40	34	SK
	29	43	28	33	37	30	
UA	28	36	36	19	37	45	UA
	33	38	28	26	27	47	
UK	13	41	46	16	38	46	UK
	25	35	40	27	35	38	

Forrás: ESS (2001; 2006/2008)

25 év alatti válaszadók arányai; 25 év fölötti válaszadók arányai

A fiatalok és idősebbek eredményeinek összevetéséből az derül ki, hogy a két korcsoport között 2001-ben Görög-, Lengyel- és Magyarország, illetve Szlovákia kivételével mindenhol,

2006/2008-ban viszont mindenhol szignifikáns volt a különbség. Míg 2001-ben a különbségek leginkább a politikát könnyen megértők kategóriájában volt a fiatalok és az idősök között utóbbiak javára és a politikát nehezen értők a fiatalok és az idősebbek között is közel azonos arányban voltak jelen több országban is (pl. Görög-, Lengyel, Magyarország és Portugália), addig a legfrissebb adatok szerint több országban is nagy különbségek mutatkoztak a fiatalok és idősök között a politika megértésével nehezen megbirkózók arányában.

Az állampolgári szerep politikai vetületének fontos eleme a politikával kapcsolatos véleményformálás, amire vonatkozóan szintén szerepel kérdés az ESS-ben. A válaszadók egy ötfokú skálán értékelték, amelynek magasabb értékei a véleményformálási nehézségek egyre ritkább előfordulását jelölik.

A politikai véleményalkotás mindkét felvétel alkalmával a portugál, svéd, ukrán és angol válaszadóknak ment a legnehezebben, a legkönnyebben pedig a német és a magyar válaszadóknak. A közelmúltban azonban Lengyelország kivételével minden vizsgált országban nőtt azon fiatalok aránya, akik nehezen alkotnak véleményt.

A fiatalok és az idősebbek közötti különbségek az első felvétel alkalmával Portugália és Lengyelország, a második alkalommal pedig Lengyel- és Csehország, valamint Portugália kivételével minden egyéb államban szignifikánsnak bizonyultak (18. táblázat). Megfigyelhető azonban, hogy bár szinte minden alkalommal az látszik, hogy a fiatalok alkotnak nehezebben véleményt, vannak kivételek. 2001-ben a svédek, észtek és szlovének esetében tapasztaltuk azt, hogy a véleményalkotási nehézségekkel küzdők magasabb arányban vannak az idősebb korosztályban. Igaz, ezek a tendenciák megváltoztak, 2008-ra ezekben az államokban is a fiatalok alkottak nehezebben véleményt.

Az eredmények mindenképp figyelmet érdemelnek, hiszen a politikai ügyekkel kapcsolatos véleményformálás nehézségei összefügghetnek például az alacsony választási részvételi arányokkal, de a bizonytalanság érzetén keresztül magát a demokratikus politikai érdekérvényesítő képességet és készséget is csökkentik.

18. táblázat - Mennyire tartja nehéznek a politikával kapcsolatos véleményformálást? (%) (1 – gyakran nehéz; 3 – gyakran könnyű)

	2001			2008			
	1	2	3	1	2	3	
CZ	34	50	16	37	40	24	CZ
	31	44	25	35	43	22	
DE	18	39	43	25	46	29	DE
	15	36	49	20	37	43	
EE	34	46	20	34	51	15	EE
	40	39	21	33	44	23	
FI	29	45	26	35	40	25	FI
	28	36	36	25	37	38	
GR	36	32	32	33	37	30	GR
	31	27	42	24	31	45	
HU	21	38	41	31	37	31	HU
	15	39	46	30	29	41	
PL	37	37	26	33	37	30	PL
	35	35	30	34	33	34	
PT	53	24	24	56	28	16	PT
	52	25	24	55	27	19	
SE	34	37	29	46	39	15	SE
	41	29	29	39	32	30	
SI	27	46	26	34	45	22	SI
	34	38	29	29	43	28	
SK	29	51	20	32	39	29	SK

	31	43	25	27	40	33	
UA	39	46	16	43	39	19	UA
	36	42	23	49	32	19	
UK	38	38	24	37	37	26	UK
	28	31	41	31	29	40	

Forrás: ESS (2001; 2008)

25 év alatti válaszadók arányai; 25 év fölötti válaszadók arányai

Feltételezésünk szerint a politikai érdeklődés, politikaértés és véleményalkotás összefügg egymással. Elsőként azt néztük meg, hogy mennyire szoros az együtt járás a politikai érdeklődés és a politika megértése között. Várakozásainknak megfelelően az összefüggés pozitív volt, ami azt jelenti, hogy a politika nem értése a politikával kapcsolatos közömbösséggel jár együtt. Az összefüggés azonban – bár minden esetben szignifikáns volt – egyetlen állam esetében sem mondható erősnek, ami arra utal, hogy több tényezőt (pl. intézmények iránti bizalom stb.) is érdemes figyelembe venni a politikai közömbösség vagy a politika nem értésének esetleges okait keresve.

A vizsgálatunk tárgyává tett országokat tekintve azt mondhatjuk, hogy a politika nem értése és a politikai iránti érdektelenség a legfrissebb adatok szerint az északi államokban, Svéd- és Finnországban jár együtt leginkább, a mediterrán országokban pedig a legkevésbé (19. táblázat). A két csoport között helyezkednek el a posztoszocialista államok. Az együtt járás tendenciájáról azt mondhatjuk, hogy a vizsgált országok többségében 2001 óta nőtt a két változó összefüggése, vagyis a politika nem értése határozottabban párosul a politika iránti érdektelenséggel.

Ugyancsak várakozásainknak megfelelően alakult a kapcsolat a politika megértése és a politikával kapcsolatos véleményalkotás között, hiszen itt azt vártuk, hogy a politika megértésével kapcsolatos nehézségek a véleménynyilvánítás nehézségeivel, vagyis a politikai ügyekben való megnyilatkozás nehézségeivel járnak együtt. Minél gyakoribbak a politika megértésével kapcsolatos nehézségek, annál valószínűbbi, hogy a politikával kapcsolatos véleményformálás is nehezen megy. Az összefüggések azonban ebben az esetben is maximum közepesnek mondhatók.

19. táblázat – A politikai érdeklődés és a politika megértésének, valamint a politika megértésének és a politikával kapcsolatos véleményformálásnak az összefüggése (korrelációs értékek)

	Általában milyen gyakran tartja bonyolultnak a politika megértését / Mennyire érdekli a politika		Mennyire tartja nehéznek a politikával kapcsolatos véleményformálást / Általában milyen gyakran tartja bonyolultnak a politika megértését	
	2001	2008	2001	2008
CZ	,308**	,318**	-,369**	-,435**
DE	,289**	,387**	-,354**	-,341**
EE	,236**	,309**	-,427**	-,440**
FI	,276**	,405**	-,303**	-,407**
UK	,223**	,398**	-,277**	-,226**
GR	,314**	,262**	-,333**	-,411**
HU	,343**	,319**	-,291**	-,232**
PL	,339**	,319**	-,277**	-,306**
PT	,394**	,273**	-,461**	-,340**
SE	,361**	,385**	-,305**	-,229**
SI	,287**	,332**	-,317**	-,432**
SK	,156**	,369**	-,227**	-,598**
UA	,320**	,294**	-,448**	-,531**

Forrás: ESS (2001; 2008)

4. A politikai érdeklődés

A politikával kapcsolatos attitűdök jellemző mutatója lehet a párthoz való kötődés. Az ESS-ben feltett kérdés a párthoz való kötődés fokozataira nem kérdez rá, ráadásul a párthoz való kötődés mértéke összefüggésben állhat a választási ciklusokkal, tehát lehetséges, hogy a kötődés választások közeledtével erősödik, majd csökken. A válaszok bemutatását ezért jelen tanulmány keretei között inkább illusztratívnak szánjuk (20. táblázat).

A párthoz kötődés mindkét felvétel alkalmával a svéd fiatalok körében volt a legmagasabb arányú, mindkét évben 50 százalékot is meghaladó mértékkel. A svédek kimagasló adatai után az első évben a portugálok és a magyarok, 2008-ban pedig a görögök és a finnek érték el a legmagasabb eredményeket. A párthoz kötődők legalacsonyabb arányait mindkét kérdezéskor a lengyel fiatalok körében figyeltük meg (15 illetve 11 %), de meglehetősen alacsony a kötődők aránya más térségbeli országban, így Szlovéniában és Szlovákiában is. A két mért év között a legnagyobb „veszteséget” a magyarok és a portugálok szenvedték el, hiszen a valamilyen párthoz húzók aránya meglehetősen csökkent, a görögöknél azonban 36-ról 44 százalékra emelkedett a párthoz közel álló fiatalok aránya.

20. táblázat - Van olyan párt, amelyet magához közel állónak érez? Igen (%)

	2001	2008
SE (2006)	66	51
PT (2009)	50	28
HU (2010)	49	22
FI (2007)	42	48
UA (2010)	42	32
GR (2009)	36	44
DE (2009)	34	36
CZ (2009)	31	20
SK (2006)	30	26
UK (2010)	27	29
SI (2008)	24	26
EE (2007)	23	30
PL (2007)	15	11

Forrás: ESS (2001; 2008)

Az egyes országokban 4 évente tartanak parlamenti választások, a legutóbbi választások évét zárójelben közöljük

5. A kormány szerepvállalásával kapcsolatos attitűdök

A fiatalok politikával és állammal kapcsolatos attitűdjeit jól jellemzi, hogy mit várnak a mindenkori kormányzattól. A CIVED kutatás eredményei szerint a kormányok gazdasági feladatvállalásának fontosságát illetően nagyjából egységes képet mutatnak az országok, a magyar fiatalokhoz képest a görögök és a németek is kevésbé hangsúlyozzák a gazdasági szerepvállalást (21. táblázat). Társadalmi feladatok tekintetében a németek valamivel kevesebbet, a svédek kivételével azonban mindenki többet vár el a mindenkori kormánytól, mint a magyar diákok.

A táblázat további érdekes eredménye, hogy a gazdasági és társadalmi dimenziót összevetve a magyar, portugál és svéd diákok körében a gazdasági, a brit, görög és lengyel

gyerekek körében viszont a társadalmi szerepvállalás a hangsúlyosabb. A finn és német diákok a két szerepkört közel azonos fontosságúnak ítélték.

21. táblázat - A kormány gazdasági- és társadalmi szerepvállalásának fontossága a fiatalok körében⁴

	A kormány gazdasági feladatai	A kormány társadalmi feladatai
FI	10,4	10,4 ↑
PL	10,38	10,8 ↑
SWE	10,38	9,92
PT	10,25	10,49 ↑
HU	10,23	9,85
UK	10,07	10,77 ↑
GR	9,84 ↓	10,76 ↑
DE	9,49 ↓	9,38 ↓

Forrás: CIVED 1999

↓ a magyar eredményekhez képest szignifikánsan alacsonyabb eredmény

↑ a magyar eredményekhez képest szignifikánsan magasabb eredmény

vastagított értékek: az adott országban a két dimenzió közül szignifikánsan fontosabb

A kormányzati szerepvállalást illusztrálандó, itt is kiválasztottunk két itemet. A gazdasági dimenziót illetően a kormány jövedelmi egyenlőtlenségeket csökkentő szerepét választottuk, a társadalmi dimenzióban pedig azt, hogy a kormány mindenkinek garantálja az alapfokú egészségügyi ellátást. A két feladat közül a fiatalok mindenhol az utóbbit hangsúlyozták magasabb arányban, minden országban közel kétszer annyian mondták, hogy ez a feladat a kormány kifejezetten fontos feladata, mint ahányan a jövedelemkülönbségek csökkentésével kapcsolatban vélekedtek hasonlóképpen (22. táblázat).

A magyar fiatalok kicsivel több, mint harmada gondolja azt, hogy a kormánynak nagyon fontos szerepe az egyenlőtlenségek csökkentése és hasonló arányban vélekednek így a portugál vagy svéd fiatalok is. A görögök nálunk jobban hangsúlyozzák ezt a szerepet, a többiek viszont mind kevésbé tartják fontosnak.

Az alapvető egészségügyi ellátást illetően a portugálokkal és a lengyelekkel együtt 65-68 százalékos arányban gondolták azt a magyar fiatalok, hogy ez a kormány feladata, a németeken kívül pedig az összes többi állam fiataljai magasabb arányban vélekedtek ugyanígy.

22. táblázat - A gazdasági- és társadalmi kormányzati szerepvállalás dimenzióinak két eleme (%) (4-es skálán a 4-es értéket adók aránya: 1 – egyáltalán nem fontos, 4 - nagyon fontos

	Jövedelemkülönbségek csökkentése	Alapvető egészségügyi ellátás mindenkinek
GR	47 ↑	81 ↑
HU	36	65
PT	35	68
SWE	34	77 ↑
UK	31 ↓	85 ↑
FI	31 ↓	76 ↑
PL	30 ↓	66
DE	21 ↓	49 ↓

Forrás: CIVED 1999

↓ a magyar eredményekhez képest szignifikánsan alacsonyabb eredmény

↑ a magyar eredményekhez képest szignifikánsan magasabb eredmény

⁴ A skála esetében a 10-es érték jelöli a nemzetközi átlagot